

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
Fakulta filozofická

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2023

Kateřina Šteřlová

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Aktuální problémy mezinárodních klimatických vyjednávání

Plzeň 2023

Kateřina Šteřlová

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Mezinárodní vztahy – teritoriální studia

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Aktuální problémy mezinárodních klimatických vyjednávání

Kateřina Šteřlová

Vedoucí práce: Ing. Ondřej Horký-Hlucháň, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Červenec 2023, Výrov

.....

Poděkování

Ráda bych v první řadě poděkovala svému vedoucímu panu doktorovi Ondřejovi Horkému-Hlucháňovi za jeho podporu, moudrost, inspiraci a angažovanost v tématech, na kterých skutečně záleží. Slova díky míří také mému tátovi a prarodičům, jež mi vetkli vztah k přírodě a všemu živému. Největší dík ale patří všem lidem, kteří v pracovním či osobním životě usilují o zachování života na Zemi – dobře možná jediném místě, kde něco jako život existuje.

Obsah

Úvod	7
1 Hledání spravedlnosti v době klimatické krize	9
1.1 Současný stav klimatické krize	9
1.2 Historická odpovědnost: emisemi vstříc nerovnostem	11
1.3 Cesta ke klimatické spravedlnosti.....	14
1.4 Klimatická spravedlnost – z ulic Ohia na půdu OSN	14
2 Pilíře klimatické spravedlnosti	17
2.1 Distributivní spravedlnost.....	18
2.2 Mezigenerační spravedlnost	20
2.3 Procesní spravedlnost	24
2.4 Spravedlnost uznání.....	25
3 Globální klimatická spravedlnost v praxi	27
3.1 Fond Ztrát a škod (Loss and Damage fund)	28
3.1.1 <i>Distributivní spravedlnost</i>	31
3.1.2 <i>Mezigenerační spravedlnost</i>	32
3.1.3 <i>Procesní spravedlnost</i>	33
3.1.4 <i>Spravedlnost uznání</i>	34
3.2 Systém emisních povolenek (ETS).....	35
3.2.1 <i>Distributivní spravedlnost</i>	37
3.2.2 <i>Mezigenerační spravedlnost</i>	38
3.2.3 <i>Procesní spravedlnost</i>	39
3.2.4 <i>Spravedlnost uznání</i>	41
Závěr	43
Bibliografie	45
Resumé	61

Úvod

„Lidstvo má na výběr: buď spolupracovat, nebo zahynout. [Aktuální klimatická dohoda] je buď pakt klimatické solidarity, nebo kolektivní sebevražda“ (OSN, 2022a). Tradičně ostře volená slova generálního tajemníka OSN Antonia Guterrese na klimatickém summitu v egyptském Šarm aš-Šajch shrnují úskalí dekad trvajících úsilí mezinárodní komunity při hledání odpovědi na klimatickou krizi. Globální klimatická vyjednávání jsou dlouhodobě rámována otázkou spravedlnosti mezi postindustriálními zeměmi globálního Severu a rozvojovými státy globálního Jihu, kdy zásadní otázkou je historický podíl zemí na množství vypuštěných emisí skleníkových plynů do atmosféry, a z něj plynoucí podoba sdílení nákladů na zmírnění či přizpůsobení se klimatické krizi (Newell et al., 2021).

Času přitom není nazbyt – zpráva Mezinárodního panelu OSN pro změnu klimatu (IPCC) z roku 2022 říká, že aktuální trajektorie oteplování planety je plus 2,5 až 2,9 stupňů Celsia do konce století oproti předindustriální éře – tedy vskutku daleko od 1,5 stupně, původního cíle Pařížské dohody z roku 2015 (OSN, 2022b). Každá desetina stupně v oteplení planety přitom znamená další miliony lidí ohrožených suchem i záplavami, nedostatkem jídla i vody (IPCC, 2022). Globální teplota, jež se spolu s rizikem nepředvídatelných změn počasí výrazně zvyšuje, tak představuje hrozbu pro současný i budoucí lidský život. Politici i nevládní aktéři se spolu s akademickou obcí proto snaží nalézt způsob, jakým zajistit, aby byl v globální klimatické politice artikulován princip spravedlnosti. Jinými slovy, aby dopady globální změny klimatu byly rozloženy spravedlivě, a to jak napříč současnou společností, tak vůči budoucím generacím (Sardo, 2023).

Historický podíl rozvinutých zemí globálního Severu na aktuálních změnách klimatu je dlouhodobým předmětem zkoumání environmentalistů i politických filozofů. Výzkum dal vzniknout řadě teoretických rámců, z nichž nejvýznamnější se stala teorie klimatické spravedlnosti (Porter, 2020). Tento koncept vychází z teorie o environmentální spravedlnosti, tedy práva na etické,

vyvážené a odpovědné využívání půdy a fosilních zdrojů v zájmu udržitelnosti planety pro lidstvo a další živé bytosti (Pepper et al., 2011). Koncept klimatické spravedlnosti není jasně vymezen, představené definice ale sledují tři základní roviny: a) za aktuální podobu a dopady změn klimatu nese do značné míry odpovědnost skupina rozvinutých států globálního Severu, b) změna klimatu neúměrně postihuje znevýhodněné komunity, jež mají zároveň nerovné zastoupení v lokálním, národním i globálním měřítku rozhodovacích procesů, c) při hledání politických řešení v boji proti změnám klimatu musí být zohledněna občanská práva a sociální, ekonomická a genderová spravedlnost a spravedlnost vůči původnímu obyvatelstvu (Kluttz, & Walter, 2018).

Cílem této práce je zodpovězení otázky, jakým způsobem je artikulován princip klimatické spravedlnosti v globální klimatické politice posledních třiceti let, tj. od zavádění prvních politik na mezinárodní úrovni. K tomuto cíli jsou zvoleny dva nástroje (fond Ztrát a škod a systém emisních povolenek), neboť mají vzhledem k jejich parametrům nebo frekvencovanosti největší potenciál cíle klimatické spravedlnosti naplnit.

Teoretická část práce nejprve v první kapitole popíše alarmující stav klimatické krize a osvětlí, proč má v různých částech světa různé důsledky. Následující část představí koncept klimatické spravedlnosti a jeho vývoj z hlediska historie a rozsahu. Druhá kapitola pak přiblíží jednotlivé teoretické pilíře klimatické spravedlnosti (distributivní, procesní, mezigenerační spravedlnost a spravedlnost uznání), jež tvoří stěžejní východiska konceptu a hrají zásadní roli při současných mezinárodních vyjednáváních. Empirická část práce systematicky analyzuje způsob užití principů klimatické spravedlnosti v konkrétních opatřeních, tj. fondu Ztrát a škod a systému emisních povolenek, identifikuje jejich nedostatky a navrhuje způsoby, jimiž je lze minimalizovat.

1 Hledání spravedlnosti v době klimatické krize

1.1 Současný stav klimatické krize

„Je to horší, mnohem horší, než si myslíte,“ uvádí newyorský novinář knihu s názvem *Neobyvatelná země*, jež se stala jedním z nejprodávanějších titulů věnujících se klimatické krizi vůbec (Wallace-Wells, 2019: 3). Autor dokázal navýsost komplexnímu, všudypřítomnému – ve skutečnosti však stále opomíjenému tématu vetknout poutavý jazyk – zároveň ale obsah stránek pouze zaplnil fakty, jež akademická obec veřejnosti a politické reprezentaci předkládá po desetiletí: lidská činnost má zásadní vliv na změny klimatu, změny klimatu se mohou projevit s různou intenzitou, tato intenzita závisí na tom, jak rychle lidstvo dokáže změnit svůj dosavadní způsob života. Naléhavostí úvodních slov přitom Wallace-Wells dává najevo, že politická opatření ani chování společnosti vážnosti situace neodpovídají.

Při popisu scénářů možného budoucího vývoje klimatických změn autor vychází mj. z pravidelných zpráv Mezinárodního panelu OSN pro změnu klimatu (IPCC), unikátní platformy pro hledání konsensu mezi akademickou obcí a národními státy celého světa. Unikátnost tkví nejen v transparentnosti a diverzitě, ale i v kompromisu, jenž takto široké zastoupení nutně přináší. Výsledná shoda totiž vypovídá následující: zprávy popisující příčiny, důsledky a možná řešení klimatických změn jsou značně konzervativní, a jejich predikce tedy nanejvýš strážlivé – jinými slovy nejlepší možné (Wallace-Wells, 2019).

Panel IPCC společně založily Světová meteorologická organizace (WMO) a Program OSN pro životní prostředí (UNEP) v roce 1988, odkdy také pravidelně (každých šest až sedm let) publikuje zmíněné hodnotící zprávy (IPCC, n. d.). Dosud poslední vyšla v březnu 2023 coby závěrečná syntéza Šesté hodnotící zprávy, souboru publikací vydávaných od roku 2018¹. Hlavní sdělení, jež se

¹ Cyklus Šesté hodnotící zprávy sestával ze tří zvláštních zpráv a tří výstupů pracovních skupin věnujících se dílčím aspektům klimatických změn: WG1 (fyzikální základy změn klimatu), WG2 (dopady změn klimatu a možnosti adaptace), WG3 (kroky nutné pro zmírnění změn klimatu).

tradičně objevilo v titulcích světových médií, označují autorky a autoři (již poněkolkáté) za skutečně *poslední varování*: pokud nebudou přijata potřebná opatření, dovrší Země globálního oteplení o 1,5 stupně Celsia oproti hodnotám před průmyslovou revolucí již v příštím desetiletí (IPCC, 2023). Před bližším zkoumáním aktuálních zjištění je záhodno připomenout, jaké poznatky zpráve předcházely.

Předchozí, tj. pátá série hodnotících zpráv vycházela mezi lety 2014 a 2015. Na svou dobu se opět jednalo o průlomové dokumenty, jež se také poprvé promítnuly do politické reality: staly se vědeckou oporou Pařížské dohody z konce roku 2015 (IPCC, n. d.). Ta je zásadní právě pro údaj 1,5 stupně Celsia: mezinárodní společenství jej zde stanovuje jako kritický bod, po jehož překročení budou projevy klimatických změn jako extrémní povětrnostní jevy, záplavy, vlny veder, sucho – a z nich plynoucí zemědělská neúroda či vymírání živočišných druhů pro lidstvo velmi těžce zvládnutelné. Naprostá většina členských států OSN (195 z 198) se shodla na tom, že tento kritický mezník společným úsilím nepřekročí, a zamezí tak alarmujícím scénářům zhmotňujícím se v momentě, kdy k přesáhnutí této hodnoty dojde (UNFCCC, 2015).

Každý stát si přitom může zvolit vlastní způsob, jak své emise omezí, přičemž k slibu není nijak právně zavázán – tzn. neexistuje orgán, jenž by tento závazek mohl vymáhat (Alcaraz et al., 2018). Právě báze dobrovolnosti se v aktuální zprávě (2023) ukazuje jako kámen úrazu. Státy sice nějaká opatření přijímají, jejich předpovídané dopady se však vytyčenému cíli ani zdaleka neblíží: aktuální stav ukazuje, že namísto potřebného omezení skleníkových plynů o 43 % do roku 2030 oproti roku 2010 emise naopak o 10 % vzrostou (OSN, 2022b). Do fosilních paliv pak putuje stále více finančních prostředků než do obnovitelných zdrojů.

Pro udržení globální teploty musí být v následujících osmi letech omezeno vypouštění skleníkových plynů o polovinu, v případě methanu pak o třetinu, a emise oxidu uhličitého pak musí být zcela neutralizovány do 50. let tohoto století (IPCC, 2023). Existuje přitom i o něco pesimističtější studie (Diffenbaugh, & Barnes, 2023), dle níž ani úspěšný výsledek těchto snah hranici 1,5 stupně Celsia nezajistí: mezník má globální teplota překročit již na počátku 30. let. Jak se ale

mezinárodní společenství vůbec dostalo do situace, kdy stát na jednom konci planety může vinou státu na konci opačném v nedaleké budoucnosti skončit pod vodou?

1.2 Historická odpovědnost: emisemi vstříc nerovnostem

Jako většina příběhů spojených s moderním věkem začíná i tento u suroviny, jež navždy změnila chod (nejen) západní civilizace – a sice u uhlí. S příchodem průmyslové revoluce a rozmachem kapitalismu začali lidé ve výrazně větším měřítku zasahovat do životního prostředí (Webb, 2012). Lidské aktivity jako výroba, obchod a spotřeba zboží se v tomto období staly neodmyslitelně spjaty s těžbou fosilních paliv, a tedy s produkcí emisí skleníkových plynů (Meyer, & Sanklecha, 2017). Zdrojem znečištění se vedle spalování uhlí, zemního plynu či ropy stal také nový způsob využívání půdy a rozsáhlé odlesňování ve prospěch osidlování a zemědělství (Hickel, 2020). Za většinou vypuštěných emisí tak stály ty země, v nichž proces industrializace započal a kde v průběhu let dosahoval nejvyšší intenzity: Spojené království (respektive Britské impérium), Spojené státy americké, Francie či Německo (Evans, 2021; Ritchie et al., 2020).

Rozložení sil se však postupně značně vychýlilo: pokud první industriální století opanovali Britové, kteří mezi lety 1750 a 1850 stihli vypustit 3,7 miliard tun emisí CO₂ (k roku 1850 62 % tehdejší produkce), Francouzi a Američané zaostávali s necelými 340 miliony, respektive 170 miliony tun CO₂ (k roku 1850 zhruba 10 % tehdejší produkce)² (Ritchie et al., 2020). Ke konci 80. let 19. století Spojené státy přebírají prvenství, které pak po dalších sto let nikomu – byť jen na čas – nepropůjčí. Zbytek světa zůstává až do konce 20. století v propastném závěsu: státy Asie ještě na počátku milénia globálním emisím ročně přispívaly zhruba 3 % (Indie) až 15 % (Čína), celý Africký kontinent pak necelými 3,5 % (Ritchie et al., 2020).

² Před rokem 1750 byly emise oxidu uhličitého (CO₂) z fosilních paliv takřka nulové. Spojené království bylo první průmyslovou zemí, tedy i prvním producentem CO₂, přičemž v roce 1751 jeho emise činily zhruba 10 milionů tun, tj. asi 3600krát méně než dnešní globální emise (Ritchie et al., 2020).

Pokud tedy svět od roku 1751 vyprodukoval přes 1,5 bilionů tun CO₂, Spojené státy stojí za 25 % z nich (tj. zhruba 400 miliard tun emisí mezi lety 1751 až 2017), což je násobně více než kterákoliv jiná země světa (Ritchie et al., 2020). Státy Evropské unie (včetně Spojeného království) pak čítají 22 % veškerých emisí (ibid.). V souhrnných číslech rozvinuté státy globálního Severu mezi lety 1850 a 2002 vypustily až trojnásobek emisí v porovnání s rozvíjícími státy globálního Jihu (Baumert et al., 2005). S rapidním ekonomickým růstem, potlačováním chudoby a zvyšováním životní úrovně zejména v asijských zemích a v (dnes již) druhém nejlidnatějším státu světa, Číně, vykazuje ukazatel aktuálního tempa růstu emisí docela jiný pořadník. Právě historické srovnání ale poskytuje úplný obrázek o podílu na globálním znečištění, respektive na podobě klimatických změn (Ritchie et al., 2020; Evans, 2021).

Varování před následky nadměrného zásahu člověka do životního prostředí přitom od akademické obce zaznívají již od 60. let minulého století (Carson, 1962; Rahman, 2013). Státy ale v pokusech provádět adekvátní opatření dlouhodobě selhávají. Na papíře se přitom k jejich přijetí už tři dekády (více či méně) ochotně zavazují: v roce 1992 na konferenci OSN v Rio de Janeiru vzniká v mnohém průlomový dokument, kde se konečně objevuje i téma klimatické spravedlnosti. Celým názvem Rámcová úmluva OSN o změně klimatu (UNFCCC) se stala jakýmsi zhmotněním výše popsané historické odpovědnosti za „nebezpečné antropogenní zásahy do klimatu“, od níž se má odvíjet rozdělení nákladů na ochranu planety:

Strany by měly chránit klimatický systém ve prospěch současných a budoucích generací lidstva na základě rovnosti a v souladu s jejich společnými, i když rozdílnými, odpovědnostmi a odpovídajícími schopnostmi. V této souvislosti by měly smluvní strany rozvinutých zemí zaujmout vedoucí postavení v boji proti změně klimatu a z ní plynoucích negativních důsledků (UNFCCC, 1992).

Na úmluvu navázal tzv. Brazilský návrh, který vypracovala skupina států jako podnět pro klimatickou konferenci OSN v Kjótu v roce 1997 a který dále rozvinul myšlenku financování opatření na zmírnění dopadů změn klimatu dle „společných,

i když rozdílných“ odpovědností (UNFCCC, 1997b). Jak se ale ukázalo, rozvinuté země to s přijetím odpovědnosti myslely vážně jen napůl – ve svých námitkách zpochybňovaly lepší stav klimatu v případě, že by byly přijaty zodpovědnější klimatické politiky, omlouvaly znečišťovatele z dob průmyslové revoluce za nevědomost o dopadu jejich činů nebo rozporovaly smysl obviňování současné generace za chyby jejich předků (Meyer, & Roser, 2010). Tyto argumenty zaznívaly i z řad erudovaných politických filozofů (Page, 1999; Bell, 2011). Tomu jiní zástupci vědecké obce oponovali tím, že nadměrné vypouštění emisí rozvinutými státy pokračuje i v době jim dostupných vědeckých poznatků a technologií, a proto je nutné symbolický koláč emisí začít krájet konečně spravedlivě (Meyer, & Roser, 2010).

Závazky o snížení emisí byly roku 1997 v Kjótu skutečně přijaty, ovšem vývoj po ratifikaci dokumentu přivodil značnou deziluzi. Nejenže státy neplnily vytyčené cíle, některé země v čele s USA zcela odkryly karty a od úmluvy odstoupily (Goodman, 2009). Protokol nicméně položil základy pro ústřední klimatický dokument tohoto století, Pařížskou dohodu, jenž mj. přeformuloval rámování klimatických závazků: k udržení růstu globální teploty pod 1,5 stupni Celsia do konce století jsou nyní vedle rozvinutých států zavázány i rozvojové země (UNFCCC, 2015). Jakkoli přelomově dohoda v roce 2016 působila, její dopad se drží známého scénáře: ambiciózní cíle ano, ale jen pokud se nemusí protínat s praxí. Wallace-Wells (2019) připomíná, že v nadcházejících dvaceti letech bylo do atmosféry vypuštěno více emisí než kdykoli předtím. Ani několik let po uzavření dohody pak žádný ze států není na cestě ke splnění svých závazků, a dva stupně že se tak jeví spíše jako nejlepší možný, a o to nepravděpodobnější výsledek (Wallace-Wells, 2019).

Přesto mezinárodní společenství v rovině historického vyrovnání zaznamenává dílčí úspěchy: egyptská konference z roku 2022 přinesla souhlas všech zemí se vznikem fondu ztrát a škod (Loss and Damage), jehož parametry jsou zatím nejisté, jenž by ale mohl fungovat jako nástroj k uplatňování historické odpovědnosti (UNFCCC, 2022). Výzva k vyčlenění fondu vzešla před více než třemi desetiletími (konkrétně od Aliance malých ostrovních států), diskuse však zůstávaly povrchní

a značně technické. Po letech teď státy dospěly k souhlasu se vznikem fondu, přičemž otázky jeho struktury, řízení, nároků či konkrétních finančních částek budou hlavním předmětem vyjednávání na konferenci COP28 v Dubaji v prosinci 2023 (Wyns, 2023).

1.3 Cesta ke klimatické spravedlnosti

Změny klimatu zásadně ovlivňují fungování naší společnosti; rozsah dopadů se ale různí, a to jak na globální, tak lokální úrovni. Nezáleží totiž pouze na geografické poloze státu – roli zde hraje ekonomické zázemí či etnický původ jednotlivce nebo třeba století, v němž se daná osoba narodila. Všechny tyto faktory reflektují sociální nerovnosti a historické nespravedlnosti, a do jisté míry tak určují, jak se klimatické změny v různých společnostech odráží (Newell, 2022). Příkladem mohou být oblasti rozvojových států globálního Jihu, na něž čím dál častější a intenzivnější projevy oteplování se planety, jako je prodlužující se období sucha, ničivé záplavy nebo extrémní povětrnostní jevy, dopadají výrazně silněji než na státy globálního Severu (Gonzalez, 2015; Redclift, & Sage, 1998).

Narušení ekosystémů a infrastruktury, k nimž zde za postupujících klimatických změn dochází, zásadně postihuje možnost zabezpečení živobytí, což se dále promítá do ekonomické, sociální a politické sféry těchto států. Stejně tak lze nerovnoměrné dopady klimatických změn pozorovat v rozvinutých státech, kde mezi nejzranitelnější vrstvy obyvatel patří nízkopříjmové skupiny a etnické menšiny (Newell, 2022).

Vědecká obec, vlády rozvojových zemí či aktivisté, aktivistky a organizace občanské společnosti pro porozumění vztahu mezi změnou klimatu a koncepcí spravedlnosti formulovali celou řadu rámců. Ty pak daly vzniknout klíčovému konceptu, jenž dnes zastřešuje diskurz o globálních klimatických politikách: konceptu klimatické spravedlnosti (Meyer, & Roser, 2010).

1.4 Klimatická spravedlnost – z ulic Ohia na půdu OSN

Koncept, který dnes figuruje klimatickým vyjednáváním, vzešel z amerických ulic jako protest proti diskriminačním politikám vůči menšinám. Ve

Spojených státech 80. let nebylo zcela nevšední volit pro složité problémy příliš snadná řešení; a tak mohlo bez větších potíží padnout rozhodnutí zvolit většinově chudou afroamerickou čtvrť v Ohiu jako úložiště vysoce toxického odpadu. Nečekanou vlnu odporu, jež se proti dodnes neošetřené praxi (Fleischman, & Franklin, 2017) zvedla, označuje většina akademické obce za počátek hnutí environmentální spravedlnosti (Schlosberg, & Collins, 2014).

Úsilí protestujících se o dekádu později zhmotnilo ve *First National People of Color Environmental Leadership Summit*, první summit svého druhu, jež sdružoval zástupce nejen afroamerických, ale i asijských a latinských komunit a komunit domorodých obyvatel (Edwards, 2020). Občanskoprávní a ekologické skupiny zde našly společného jmenovatele – spravedlnost – a svoji agendu tak mohly rozprostřít přes celou škálu témat: od ochrany přírody či veřejného zdraví přes práva původních obyvatel po sociální a ekonomickou spravedlnost (Faber, & McCarthy, 2003). Hnutí tím posunulo rigidní představu o environmentalismu jako o ochraně *divočiny* (proklamovanou ústy většinově bílých a z podstaty elitních organizací) k myšlence nutnosti zachování propojeného a vzájemně závislého prostředí (Schlosberg, & Collins, 2014).

Rozptyl témat environmentální udržitelnosti a sociální spravedlnosti, jež Agyeman (2013) sloučil do názvu „spravedlivá udržitelnost“, je z podstaty široký, a tak se i agenda environmentální spravedlnosti stále rozšiřovala: na horizontální úrovni co do témat a zemí, na vertikální úrovni v oblasti globálních problémů. K právům menšin ve Spojených státech přibyla těžba zlata v Bulharsku nebo ropná politika v Číně (Carmin, & Agyeman, 2011), v globální rovině se objevuje téma obchodu s toxickými látkami, potravinové suverenity – nebo klimatické spravedlnosti (Schlosberg, 2009).

Jako průsečík konceptů environmentální a klimatické spravedlnosti značná část akademické obce označuje hurikán Katrina z roku 2005 (Rathour, 2021), obavy z dopadů změn klimatu se ale v oblasti environmentální spravedlnosti objevovaly už dříve. V roce 2001 vznikla v rámci summitu COP6 iniciativa *Environmental Justice and Climate Change Initiative*, jež definovala klíčové principy klimatické spravedlnosti: snižování emisí a spotřeby fosilních paliv,

zajištění spravedlivého přechodu na obnovitelné zdroje energie, mezigenerační spravedlnost a ochranu ohrožených komunit (Schlosberg, & Collins, 2014).

Širší pozornost si ale koncept získal až právě po srpnu 2005, kdy se menšinovému obyvatelstvu sužovanému chudobou, selhávajícím vzdělávacím systémem či nevyhovujícím bydlením navzdory větším újmám dostalo výrazně slabších vládních úlev (Bullard, & Wright, 2009). Následky ničivého hurikánu tak přiměly zástupce z řad vědecké i občanské společnosti chápat změny klimatu jako jeden z faktorů prohlubující environmentální a sociální nespravedlnosti. Postupně se proměnilo chápání samotných zásahů do životního prostředí – aktivisté je nyní nepovažují za pouhý dílčí projev nespravedlnosti, ale za problém bránící dosažení obecné sociální spravedlnosti (Schlosberg, 2013).

Od konce 80. let, kdy byl termín „klimatická spravedlnost“ poprvé použit v akademické literatuře a roku 2005, kdy pronikl do mainstreamu, prošel koncept značným vývojem. Zejména v posledních dvou dekadách se mu dostává stále více pozornosti: roste počet environmentálních organizací a hnutí, které jej přijaly jako svou hlavní agendu (v čele s Fridays for Future, Ende Gelände nebo Extinction Rebellion), stal se jedním z ústředních témat globálních klimatických vyjednávání (Sayegh, 2017). Všichni aktéři přitom vycházejí ze stále stejné podstaty: změny klimatu dopadají nejzávažněji na ty, jež jsou za ně nejméně zodpovědní, disponují nejméně prostředky na vypořádání se s jejich následky – a zároveň jsou vyloučeni z rozhodovacích procesů na ně reagujících (Edwards, 2020).

2 Pilíře klimatické spravedlnosti

Z akademické obce vzešla řada podnětů, jak tento rozpor v čase a prostoru řešit. Širokou škálu lze zúžit na čtyři, dle řady autorů a autorek (Sultana, 2022) základní perspektivy: procesní, distributivní a mezigenerační spravedlnost a spravedlnost týkající se uznání. Představené koncepty se zaměřují na témata zranitelnosti, adaptace či odolnosti a není výjimkou, že se navzájem překrývají: smysluplného zastoupení v rozhodování o klimatických otázkách, a tedy i procesní spravedlnosti, lze dosáhnout pouze za předpokladu uznání daných aktérů – a naopak to, kdo rozhoduje, odráží hierarchii uznání a přístup k moci (Newell et al., 2021). Procesní a distributivní spravedlnost zase spojují náklady na klimatická opatření – kdo a jak o nich rozhodne souvisí s tím, kdo na ně poskytne prostředky atp. (Newell, 2022).

	Distributivní spravedlnost	Mezigenerační spravedlnost	Procesní spravedlnost	Spravedlnost uznání
Předmět zájmu	Kdo a za jakých podmínek by měl mít nárok na přístup a využívání zdrojů?	Jak zajistit, aby blahobyt současné generace neomezoval blahobyt generací následujících a jak se vyrovnat s historickou odpovědností daných států?	Jak zajistit spravedlnost v oblasti rozhodovacích procesů, práva a přístupu ke zdrojům?	Jak zajistit uznání strukturální zranitelnosti znevýhodněných skupin (genderové, etnické, rasové, náboženské aj.) v oblasti politických, socioekonomických či kulturních práv?
Prostředky k naplnění zájmu	Princip znečišťovatel platí (PPP), princip o schopnosti platit (APP), model sociálního propojení (SCM)	Snižování emisí a pokrývání nákladů spojených s jejich vypouštěním z hlediska historické odpovědnosti, přijímání opatření dbajících na nejzranitelnější části společnosti	Reálná účast postižených skupin v rozhodovacím procesu, rovný přístup k informacím, regulace distribuce zboží, právní postupy k zajištění náprav škod apod.	Zahrnutí zájmů, priorit, hodnot a znalostí <i>všech</i> zainteresovaných skupin

Tabulka 1. Pilíře klimatické spravedlnosti. Zdroj: vlastní zpracování.

2.1 Distributivní spravedlnost

Pokud teorie klimatické spravedlnosti říká, že uvnitř každé společnosti jsou dopady klimatických změn pociťovány v zásadě nerovnoměrně, koncept distributivní spravedlnosti v jejím rámci zkoumá příčiny tohoto stavu – a dle nich pak určuje, kdo a za jakých podmínek by měl mít nárok na přístup a využívání zdrojů (Goodman, 2009). Zcela konkrétně se tak distributivní spravedlnost zabývá tím, jakým způsobem – a jak spravedlivě jsou mezi různé skupiny společnosti rozděleny environmentální užítky (např. přístup k zeleni) a environmentální břímě (např. znečištění či různé environmentální hrozby) (Sardo, 2023).

Hlavní otázkou distribuce v globálním klimatickém vyjednávání jsou emise, opět ve dvou rovinách: jako „zboží“, tedy něco, z čeho mají státy určitý užitek, a jako „břímě“, tedy něco, co státům přináší nadbytečné náklady, spojené zejména s přizpůsobováním se a zmírňováním dopadů klimatických změn (McKinnon, 2015). K distribuci emisí dochází prostřednictvím přerozdělení práv v rámci obchodu s emisními povolenkami (ETS). Tato práva jsou žádoucí pro každý stát, neboť připouští spotřebu emisí ve stěžejních oblastech, jako je výroba průmyslových komodit, zemědělská produkce či doprava³ (Parks, & Roberts, 2008). Po roce 2008 a hospodářské krizi sice efektivita tohoto trhu výrazně klesla (zejména z důvodu příliš nízkých cen povolenek), narůstající množství dekarbonizovaných ekonomik navíc bude znamenat značnou proměnu tohoto trhu (Lin, & Jia, 2019). V kombinaci s ostatními motivačními nástroji ale systém ETS zůstává zásadním prostředkem, s jehož pomocí může mezinárodní prostředí spět k uhlíkové neutralitě (Bayer, & Aklin, 2020).

Způsob, jakým jsou emise v rámci ETS rozdělovány, vychází z kapacit uhlíkového rozpočtu a dvou doplňujících se premis. Zaprvé: hospodářský rozkvět, kterým země globálního Severu za posledních tři sta let prošly, stojí a padá se spalováním fosilních paliv (a také vykořisťováním různých částí společnosti, tj.

³ Velmi zjednodušeně řečeno emisní povolenky v současném ekonomickém a energetickém systému zajišťují ekonomický růst (přičemž aktivity produkující emise většinou zvýhodňují určitou část společnosti více než jinou) (Meyer, & Roser, 2010).

chudého obyvatelstva, žen, etnických menšin, původních obyvatel) (Barbier, 2010). Proces industrializace, respektive množství vypouštěných emisí, ale až do konce minulého století nebylo nikterak regulované. Akademická obec (Bell, 2011; Caney, 2009; Krause, 2018) se proto shoduje na tom, že v rámci distributivní spravedlnosti by zbývající emise uhlíkového rozpočtu měly být přiznány rozvojovému světu (McKinnon, 2015).

Zadruhé: pokud mají i země globálního Jihu projít procesem industrializace (jako se v řadě z nich již děje), v zájmu udržení uhlíkového rozpočtu by na jeho konci měly být uhlíkově neutrální ekonomiky. Zavedení bezemisních energetických technologií nebo adaptačních a mitigačních opatření ale vyžaduje podstatně vyšší finanční prostředky (Krause, 2018). Distributivní spravedlnost zde vzhledem k historické odpovědnosti za klimatické změny tyto náklady z rozvojových zemí snímá a řeší, komu je přiřknout. Jeden z přístupů, tzv. Polluter Pays Principle (PPP), v překladu *znečišťovatel platí*, tuto povinnost přisuzuje aktérům, kteří odpovědnost za znečištění ztělesňují: státům globálního Severu a hrstce nadnárodních korporací (dle zjištění Carbon Majors Database (2017) je pouhých 100 korporací zodpovědných za více než 70 % průmyslových emisí vypouštěných od roku 1988).

Jak ale upozorňuje Sardo (2023), tento princip naráží na řadu problémů spojených s mezigenerační spravedlností (viz kapitola 2.2), a nadto nereflexuje vývoj situace v reálném čase: jeho doslovné uplatňování by v nedalekém časovém horizontu paradoxně vedlo k přenesení odpovědnosti na rozvojové státy, jež proces industrializace potenciálně může posunout výše v žebříčku emitentů. Caney (2010) na tento rozpor odpovídá spojením principu PPP s principem Ability to Pay Principle (APP), v překladu zásadou o *schopnosti platit*, jež náklady přiděluje aktérům s dostatečným kapitálem na jejich uhrazení *bez* ohledu na podíl znečištění (Shue, 2011; Knight, 2011). Státy dominující oběma kategoriím se (nepřekvapivě) prolínají, a výdaje by tak připadly aktérům zdánlivě ideálním.

Ani toto řešení však nemusí být adekvátní: Sardo (2023) připomíná, že klimatická změna je výsledkem ztuhlých ekonomických a politických struktur, v nichž je nespravedlnost hluboce zakořeněna a v níž jednotlivci, skupiny

jednotlivců či státy sice jednají nespravedlivě, nicméně bez přílišných možností, respektive motivací konat jinak. Navrhuje proto přistoupit k principu Social Connection Model (SCM), v překladu *model sociálního propojení*, jenž přesouvá pozornost k celkovým strukturám globálního ekonomického, sociálního a politického systému – a navrhuje jejich reformu. Fungování institucí či nastavení vztahů a struktur moci dle něj musí pozměnit svoji podobu tak, aby rozvoj lidstva spíše podporovaly, než jej brzdily (Sardo, 2023).

Princip SCM se tak liší na dvou základních úrovních: a) příčinu nespravedlností nevidí v jednotlivých selháních jednotlivců, nýbrž v samotné jejich účasti v globálních strukturách, jež jsou na spalování fosilních paliv a oslabování zranitelných komunit založeny, b) změna by se neměla odehrávat prostřednictvím vzdání se výhod, jež spalování emisí přináší (nákup bezemisní elektřiny, zavedení „klimatické daně“) – SCM prosazuje zevrubné institucionální a strukturální změny a reformy základních mocenských vztahů, jež se zhmotní v kolektivních politických opatřeních (ibid.).

2.2 Mezigenerační spravedlnost

Princip mezigenerační spravedlnosti je založen na myšlence, že snahy současné generace o blahobyt by neměly omezovat příležitosti ke zdrojům, důstojnému životu pro generace následující (Meyer, 2017). Zabývá se povinnostmi a odpovědnostmi, jež má současná generace vůči generacím minulým a budoucím, a morálními hledisky, jež je třeba vzít v úvahu.

Mezigenerační rozměr se do klimatické spravedlnosti promítá dvojitým způsobem: v rámci jedné (soudobé) generace a generacemi napříč (Rathour, 2021). Rozsah škod, jež dnes pozorujeme, je zapříčiněn množstvím emisí skleníkových plynů, jež byly do atmosféry vypuštěny v průběhu posledních tří *století* (IPCC, 2022). Právě tento časový rozměr je důležitý: ukazuje, že generací, kterých se tato otázka týká, jsou desítky. Lidé žijící v počátcích průmyslového rozpuku – tedy v polovině 18. století a takřka jistě na území tehdejšího Britského impéria – vypouštění emisí do atmosféry započali (Ritchie et al., 2020). Kdokoli narozen po tomto období si pak s sebou nese dvousečné kopí – jednou hranou požívá výhod

industrializace (především zvyšující se životní úrovně)⁴, druhou čelí jejím negativním důsledkům (McKinnon, 2015). Zároveň od této chvíle každá z generací těmto negativním dopadům sama nevyhnutelně přispívá, čímž ovlivňuje další (ještě nenarozené) generace a dále reprodukuje, respektive prohlubuje stávající nerovnosti (Newell, 2021; Islam, & Winkel, 2017).

Přes zdánlivě srozumitelnou historickou odpovědnost se tak mezigenerační spravedlnost stala předmětem diskuzí a morálních dilemat. Meyer (2017) tuto debatu rámuje třemi ústředními otázkami: a) může být současná generace vázána povinnostmi vůči svým předkům, respektive potomkům? b) jakým způsobem vyrovnat nespravedlnosti vůči komunitám minulých generací? c) má současná generace vůbec právo být tou, kdo o těchto povinnostech rozhoduje? Jednu z prvních komplexních odpovědí nabídl v 70. letech minulého století Rawls (1971). Ve své teorii tvrdí, že společnost z jakékoli doby by měla přijmout taková opatření, jaká by vyžadovala od předchozích či budoucích generací, jinými slovy by se měla chovat tak, aby zachovala a předala to, co by chtěla sama převzít a zdědit po svých předcích (Rawls, 1971). S podobnou úvahou přichází Barry (1989), jenž o povinnosti vůči budoucím generacím přemýšlí jako o potřebě zachovat přírodní zdroje: spotřeba neobnovitelných zdrojů by dle něj měla být kompenzována tak, aby na tom pozdější generace nebyly „o nic hůře“ nejen co do dostupnosti těchto zdrojů, ale i co do vedlejších důsledků jejich čerpání (Barry, 1989).

Většina obdobných teorií mezigenerační spravedlnosti ale dle Page (1999) naráží na dilema identity, respektive *neidentity* – totiž myšlenku, že byť změny klimatu ovlivní konkrétního jedince narozeného v budoucnu, daný jedinec nemůže tvrdit, že jej činy minulých generací (proces spotřeby emisí) poškodily, protože bez nich by se pravděpodobně vůbec nenarodil/a. A naopak: pokud v důsledku přijatých opatření dojde ke zmírnění změn klimatu, v budoucnu narozený jedinec jen těžko obstojí s tezí, že tato opatření předešla jeho/její bídě, neboť v opačném

⁴ Také zde je nutné si uvědomit to, co mch. dobře ilustruje distributivní spravedlnost, totiž že až do počátku tohoto století se industriální procesy týkaly převážně zemí globálního Severu (zpočátku Spojené království, později hlavně Spojené státy americké) (Ritchie et al., 2020).

případě by nespátřil/a světlo světa. Page (ibid.) tím nicméně nezpochybňuje rizika, jež klimatické změny (a tedy i lidská aktivita) představují⁵, a navrhuje proto rozšířit potenciálně ohrožený objekt z jedince na skupinu (kmen, komunita, národ), u níž má být trasování újmy „transparentnější“.

Pokračující debata (O’neill, 2000; Page, 2008; Tremmel, 2009; Meyer, 2017) tedy naznačuje, že mezigenerační spravedlnost je z velké části otázkou etickou⁶, a identita zde nehraje nevýznamnou roli⁷; v oblasti spotřeby emisí ale jen sotva může obhájit dnešní status quo. Meyer (2004) problematizuje otázku identity tvrzením, že jakmile ve spalování emisí pokračujeme za vědomí veškerých rizik, jež s sebou tento proces nese, lze říci, že v budoucnu narozený jedinec jím poškozen *bude* – právě proto, že bídým podmínkám, do nichž se narodil, se dalo předejít – a náklady na tuto prevenci by současnou generaci nijak výrazně nepoškodily.

Postupem času a v návaznosti na stále zřejmější roli člověka v otázce měnícího se klima (dokládáno mj. pravidelnými zprávami IPCC) tak v akademické obci převážil názor, že aktéři minulosti, respektive současnosti by měli přijmout odpovědnost, a tedy i náležitá opatření: Caney (2005) navrhuje přistoupit ke snižování emisí a pokrývání nákladů spojených s jejich vypouštěním z hlediska historické odpovědnosti jednotlivých států, Paavola (2008) se vrací k Rawlsovým kritériím zohledňujícím, zda jednotlivá opatření dbají na základní svobody a nejzranitelnější části společnosti, Schlosberg (2012) pak směřuje

⁵ Při výčtu hrozeb spojených s klimatickými změnami Page (ibid.) odkazuje na jednu z prvních zpráv panelu IPCC, jež vznikla na počátku 90. let minulého století a jež tyto hrozby na základě většinového konsensu akademické obce i mezinárodního prostředí (včetně jednotlivých států) zevrubně popisuje.

⁶ Dílčí přístupy mezigenerační spravedlnosti se pak odvíjí od toho, čemu je přiřknuta existenční hodnota – zda pouze lidstvu (antropocentrismus), všem živým organismům (biocentrismus) či veškerým objektům universa (ekocentrismus) (Kopnina et al., 2018).

⁷ Téma identity v rámci mezigenerační spravedlnosti rozvedli mj. Kymlicka (1995), Taylor (1986) nebo Scanlon (1982). Třebaže se jedná o významné příspěvky do diskuze, vznikaly ještě před etablováním zpráv IPCC, tedy před komplexním zmapováním klimatických hrozeb.

pozornost ke schopnosti společnosti vést prosperující život podle vlastních tužeb a priorit.

Pevnější pozice se ovšem neformují jen v akademické obci – výrazný posun zaznamenává i aktivistické prostředí: právě lokální hnutí jsou tím, kdo svým úsilím v ulicích i virtuálním prostoru dokázal v posledních letech vnést téma klimatických změn, respektive klimatické krize do masových médií. S pozorností sdělovacích prostředků pak přichází zájem veřejnosti, jenž je základem pro politickou poptávku. Tento řetězec zafungoval i zde (Han, & Ahn, 2020; Holmberg, & Alvinus, 2020; Boulianne et al., 2020). Mezigenerační rozměr přitom tvoří jádro těchto požadavků, kdy za vlnou vzepětí stojí převážně mladí lidé – tedy ti, kdo ještě nedosáhli rozhodovacích pozic, ale komu důsledky dnešních rozhodnutí stihnou zásadně ovlivnit životy (IPCC, 2022).

Mezigenerační (ne)spravedlnost se vedle skupiny nejmladší generace a jejich budoucích potomků týká rovněž domorodého obyvatelstva či obecně států globálního Jihu, jejichž požadavky vycházejí z historických škod, jež vypouštěné emise způsobily, způsobují a ještě způsobí. Stále více pozornosti se dostává i dětem jakožto samostatné skupině, jejíž hlas je v rozhodovacích procesech a veřejném prostoru jako takovém zastoupen zcela minimálně, pokud vůbec (Sanson & Burke, 2020). Přecházení těchto problémů pak bezprostředně udržuje, respektive prohlubuje nerovnosti a tzv. strukturální násilí (Newell et al., 2021).

Jistý posun zaznamenává i samotná justice, kdy v řadě zemí (mj. v Česku, Německu, Nizozemsku či Francii) občanská společnost úspěšně žalovala vlastní stát za to, že chybějícími, respektive nedostačujícími opatřeními na snížení spotřeby emisí porušuje právo občanů a občanek na zdravé životní prostředí, potažmo právo na zdraví či na život (Nádoba, 2022; Percival et al., 2021; De Sadeleer, 2020; Anand, 2017; Mohai et al., 2009). Cílem snah o uplatňování environmentálních práv je vedle přijetí adekvátních opatření i posun v systémové rovině, tj. zakotvení environmentálních práv do ústavy státu apod. (Schapper, 2018).

2.3 Procesní spravedlnost

Spravedlnost určitého rozhodnutí se odvíjí od legitimacy těch, kdo jej učinili; jinak tomu není ani v případě přijímání politik, jež souvisí s klimatickými změnami. Konkrétní obrysy legitimacy těchto rozhodnutí zkoumá další z pilířů klimatické spravedlnosti, spravedlnost procesní, jež se zabývá nerovnostmi v oblasti rozhodovacích procesů, práva a přístupu ke zdrojům (Sovacool, & Dworkin, 2014).

Přítomnost všech zainteresovaných stran je pro transparentnost a odpovědnost přijatých klimatických opatření zcela zásadní – ať už na globální, národní či lokální úrovni (Okereke, 2010). Právě zde ale řada takových pokusů naráží: rozhodnutí ovlivňující životní prostředí často schvalují lidé, kteří požívají jeho výhod – nikoli útrap (Bell, & Carrick 2017). Koncept procesní spravedlnosti tak klade důraz na to, aby jednotlivé strany měly prostřednictvím politické moci zajištěnou kontrolu nad vlastním prostředím, a mohly tím předcházet reprodukci stávajících nerovností (Holland, 2017). Takové prostředí sestává z rovného přístupu k informacím, regulace distribuce zboží, právních postupů k zajištění náprav škod – a především reálné účasti postižených skupin v rozhodovacím procesu (Sovacool, & Dworkin, 2014).

Procesní spravedlnost hraje důležitou roli zejména ve výzkumech vztahujícím se ke konkrétní lokalitě a zdrojům, na jejichž základě pak vznikají projekty usilující o narovnání tamních podmínek. Řada z nich ale nakonec rigiditu místních poměrů nepřekoná. Příkladem může být iniciativa REDD+, jež vzešla z jednání UNFCCC v roce 2005 a jež se zasazuje o snížení globálních emisí z odlesňování a znehodnocování lesů v rozvojových zemích (Thompson et al., 2011). Projekt tyto země vyzývá k vypracování národních strategií, jež by zahrnovaly opatření na ochranu lesů a zároveň by do rozhodovacích a implementačních procesů plnohodnotným a efektivním způsobem zapojily původní obyvatel a další zranitelné skupiny (zejména ženy) (Larson et al., 2015; Löw, 2020). Vlivem monopolizace půdního vlastnictví se ale od původní myšlenky ustupuje ke komodifikaci přírody a opětovného vyloučení zranitelných skupin (Larson et al., 2013; Srivastava & Mehta, 2017).

Podobně (tradičně) se hlas širší veřejnosti (zejména na lokální úrovni) opomíjí při projednávání energetických otázek, a to většinou z důvodů údajného obchodního tajemství či geostrategické citlivosti. Pokud už je veřejnost ke konzultacím vyzvána, jde většinou o formální záležitost legitimizující již rozhodnuté otázky (Stirling, 2009). Projevy procesní nespravedlnosti se ale objevují i v tak významných (a zdánlivě kompetentních) mezinárodních institucích jakou je Světová banka. Přerozdělování finančních prostředků v oblasti klimatu se zde často odvíjí od toho kdo, kolik a z jakých motivací prostředky poskytuje, od velikosti delegace či přístupu k právním a odborným informacím, jež pak ovlivňují úspěšnost jednotlivých pozic (Newell et al., 2021).

2.4 Spravedlnost uznání

Posledním principem klimatické spravedlnosti je spravedlnost uznávací – tedy proces uznání strukturální zranitelnosti a znevýhodněného postavení menšinových skupin, jež se týká jejich kulturních, socioekonomických a politických práv (Benjaminsen, & Svarstad, 2022). Uvedené koncepty distributivní, mezigenerační a procesní spravedlnosti totiž sice patří mezi tradiční – a stěžejní přístupy klimatické spravedlnosti; Young (1990) ale připomíná, že i v jejich rámci je často opomíjen zásadní aspekt: to, co ve výsledku spravedlivou distribuci a srovnávání nerovností podkopává, je dle ní daný kontext institucionálních procesů, rozhodovacích struktur, dělby práce či obecně realita společenského postavení zranitelných skupin obyvatelstva. Schlosberg (2012) to vysvětluje tím, že většina akademické obce tyto aktéry, respektive statky považuje za statické, čímž ale pomíjí systémové utlačování a politické, sociální a kulturní vyloučení daných částí společnosti (podmíněné příjmem, genderem, věkem, etnickou příslušností, rasou, sexualitou či náboženským vyznáním). Až plné uznání všech jednotlivců a komunit s jejich potřebami a právy má zajistit reálnou distributivní spravedlnost (Schlosberg, 2012; Byskov et al., 2021).

Nedostatečné uznání zranitelných skupin ze strany systému má dle Fraser (2000) tři základní podoby: a) všeobecná kulturní dominance většinového obyvatelstva, b) zakořeněná stereotypizace a neúcta k menšinám, c) jejich

systemové potlačování, potažmo zneviditelnění. Provázání ekonomické, sociální a kulturní podřízenosti pak může (ale nemusí) ústít v psychickou újmu daného jedince či skupiny, zcela jistě ale vede k poškození identity a statusu dané komunity. Na rozdíl od Honnetha ale Fraser nevnímá uznání jako zastřešující rys (klimatické) spravedlnosti (Fraser, & Honneth, 2003). Takový pohled naznačuje, že otázka distribuce je *odvozena* od uznání – jak ale tvrdí Fraser, ne všechny nespravedlnosti a chybná přerozdělení jsou výsledkem chybného, respektive chybějícího uznání (ibid.).

Fraser (2000, 2009) tedy nahlíží problematiku uznání skrz instituce, tj. čistě formálním, potažmo právním prizmatem. Ve svém výzkumu dochází k tomu, že zranitelné skupiny v institucích často nenalézají žádnou oporu, a z pohledu práva se tak stávají neviditelnými. Fraser si zde klade otázku, kdo má vůbec právo na to mít práva? Při hledání odpovědi navazuje na koncept, jenž představila Arendt (1973) a jenž mluví o chybném vytváření rámců: lidé čelící nespravedlnostem mohou ve společnosti dostat soucitu či dobrosrdečnosti, na úrovni institucí se ale spravedlnosti nedomohou. Toto přehlížení, respektive neviditelnost se přitom netýká jen zranitelných skupin – z obliga se často (z podstaty věci) dostanou také nadnárodní firmy, instituce či státy, jež za nepravostmi stojí (Fraser, 2009).

Širší rozvinutí argumentů Honnetha a Fraser neodpovídá rozsahu této práce (pro pokračující debatu viz Thompson, 2005), v kontextu klimatické spravedlnosti je ale záhodno vrátit se k pohledu prvního ze jmenovaných. Jak totiž podotýkají Benjaminsen a Svarstad (2022), na pozadí klimatických politik se uznání jako zastřešující rozměr spravedlnosti jeví jako nanejvýš logické. Distributivní či procesní spravedlnosti nelze dosáhnout bez uznání všech aktérů, jichž se daná klimatická otázka týká. Nejen politická praxe, ale ani neformální společenský diskurz nebude dostatečně férový a solidární, dokud nezahrne zájmy, priority, hodnoty a znalosti veškerých zainteresovaných skupin (Benjaminsen, & Svarstad, 2022).

3 Globální klimatická spravedlnost v praxi

Způsoby, jakými jsou uvedené principy klimatické spravedlnosti artikulovány v globální klimatické politice se za poslední tři dekády značně posunuly – od politických dokumentů zahrnujících téma spíše *implicitně* k opatřením cílícím na výslovné vyrovnání historických, respektive současných nespravedlností. Paralelně s politickými úmluvami přijímají jednotlivé státy i různá tržní opatření, jejichž předmětem nemusí být přímo klimatická spravedlnost, jež ale k jejímu plnění mohou nakonec dospět rychleji, respektive efektivněji. Následující část je systematickou analýzou dvou konkrétních globálních politik – fondu Ztrát a škod (Loss and Damage fund) a systému stanovování cen uhlíku (ETS a uhlíkové daně), jež jsou v dosavadních klimatických vyjednáváních mezi nejskloňovanějšími nástroji, a jež tak mají potenciál představené principy klimatické spravedlnosti skutečně naplnit.

Zavedení těchto opatření se však neobešlo bez perných vyjednávání, a jejich vzniku tak předcházela řada kroků. Prvky klimatické spravedlnosti ve smyslu obecného zabránění problému, tj. přijetí závazků ke snižování emisí (vztahující se zejména k rozvinutým státům globálního Severu), lze hledat již v 90. letech a Kjótském protokolu. Dokument vnímá klimatické změny jako věc veřejného zájmu, a poprvé tak reaguje na propast zející mezi rostoucím množstvím skleníkových plynů v atmosféře (a z nich plynoucích škod, jež mají disproporční charakter) a chybějící regulací. Doslovně se termín klimatická spravedlnost objevuje o dekádu později v Pařížské dohodě. Tyto komplexní dokumenty ale nevyhnutelně narážejí na princip dobrovolnosti a nevymahatelnost stanovených závazků (čímž je jejich přijetí podmíněno), a nelze je tedy označit za efektivní cestu k dosažení globální klimatické spravedlnosti.

Strany UNFCCC se o vytvoření podobného nástroje pokusily, a sice když roku 2010 ustanovily tzv. Zelený klimatický fond (Green Climate Fund), jenž prostřednictvím bank, půjček nebo individuálních příspěvků financuje opatření na snižování emisí a boj s klimatickou změnou v rozvojových zemích (GCF, 2020; Antimiani et al., 2017). Třebaže je označován za největší existující klimatický fond, ani zde se nedaří nastavit účinné a koherentní parametry fungování, kdy

chybí finanční i administrativní kapacity (Climate Analytics, 2021). Stále se navíc jedná o opatření, jež nejde na dřeň problému, tj. vyrovnání mezi bohatou a chudou částí světa – tedy de facto *reparace* států Severu státům Jihu.

Jako nejkratší cesta ke klimatické spravedlnosti se tak až do roku 2022 z řady důvodů jevil systém stanovování cen uhlíku (uhlíková daň o něco méně než systém ETS), jež v adekvátním a funkčním nastavení generuje dostatek prostředků na pokrytí potřebných opatření. Toho roku nicméně strany UNFCCC odsouhlasily vznik zmiňovaného fondu Ztrát a škod (Loss and Damage fund), jenž poprvé adresuje historickou odpovědnost bohatých států a výslovně (byť ne právně) je zavazuje k jejímu uhrazení.

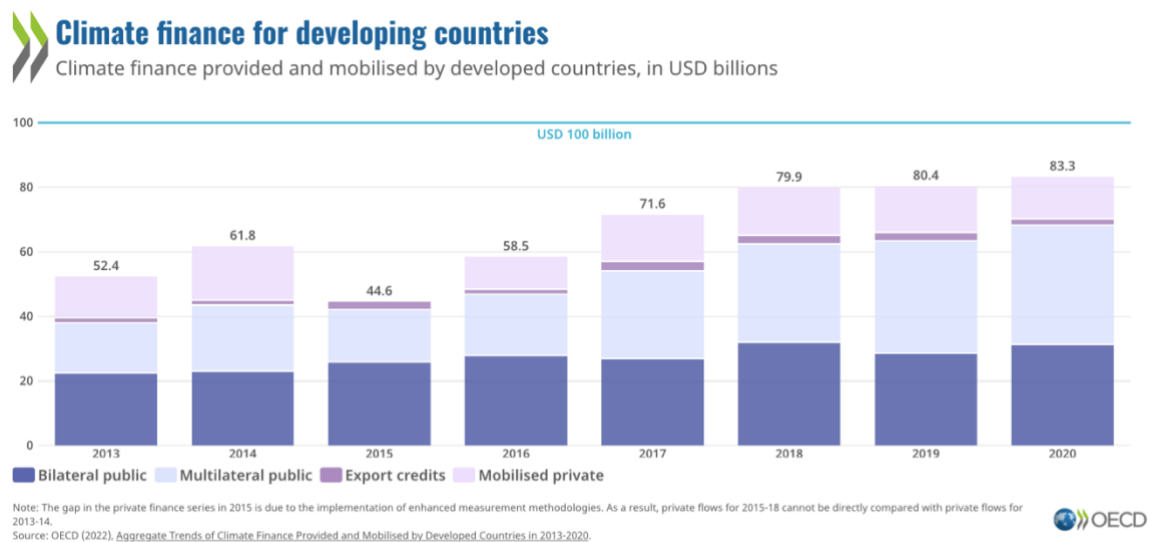
3.1 Fond Ztrát a škod (Loss and Damage fund)

Fond představuje jeden z klíčových nástrojů globální klimatické politiky. Pokud totiž dokáže naplnit svůj potenciál, uplatní všechny z představených pilířů klimatické spravedlnosti: uznávací (uznání znevýhodněných aktérů, v tomto případě států globálního Jihu, jako skupiny s nárokem na odškodnění), distributivní (přerozdělení břímě klimatické krize prostřednictvím kompenzací ztrát a škod), procesní (účast znevýhodněných aktérů při rozhodovacích procesech) i mezigenerační (zajištění důstojného života pro budoucí generace, tedy i splnění povinností vůči nim).

Název opatření napovídá, že předmětem zájmu budou následky klimatických změn, tj. ztráty a škody způsobené extrémními klimatickými podmínkami, od zničených domů, infrastruktury a zemědělské půdy po mizející kulturní dědictví (UNFCCC, 2022). Dosavadní fondy se zaměřovaly zejména na financování opatření na zmírnění (mitigation) a přizpůsobení se (adaptation) klimatickým změnám, fond Ztrát a škod však poprvé cílí na kompenzaci za újmy, jež rozvojovým zemím byly nevlastní vinou způsobeny, a lze jej tak vnímat jako formu *reparace*, přičemž příjemci by měly být ty nejzranitelnější a nejpostiženější státy.

Finanční částky, s nimiž má fond operovat, nebyly v čase odevzdání práce známé, jejich výše však byla předmětem nespočtu studií už před vznikem fondu (Khan et al., 2020). Již kodaňský summit COP15 v roce 2009 přinesl dohodu 27

rozvinutých zemí na přispívání rozvojovým zemím v rámci tzv. klimatických financí (climate financing), a to ve výši 100 miliard USD ročně do roku 2020 (UNEP, 2021). Dostupná data však ukazují, že ačkoliv přispívané částky každoročně stoupají, stanovený cíl se v průběhu let nepodařilo naplnit ani jednou (viz přehled OECD).

Graf 1. Klimatické financování rozvojovým zemím mezi lety 2013 a 2020. Zdroj: OECD (2022).

Pro lepší ilustraci může sloužit několik výzkumů. Studie WMO (2022) odhaduje škody spojené s klimatickými riziky pro africký kontinent až na 50 miliard USD ročně. Další studie, již si nechala zpracovat skupina 55 rozvojových zemí (V20) a jež mapuje dopady klimatických změn na jejich ekonomiky v posledních dvaceti letech pak říká, že tyto ztráty činily až 525 miliard USD, tedy asi pětinu jejich společného HDP (V20, 2022). Výzkum mapující náklady venkovských domácností v Bangladéši za nápravu škod souvisejících s klimatem pak ukazuje, že tyto výdaje činí ročně až 2 miliardy USD, tedy dvojnásobek vládních výdajů a dvanáctinásobek mezinárodních příspěvků (Shaikh Eskander, 2020).

Fond Ztrát a škod původně navrhla Aliance malých ostrovních států v rámci příprav na summit OSN v roce 1992. Návrh požadoval finanční kompenzaci pro nejzranitelnější ostrovní státy ohrožené stoupající hladinou moří, přičemž prostředky měly poskytovat státy v závislosti na míře přispění ke globálním

emisím a výši HDP (UNFCCC, 2022). Rozvinuté státy se ale postavily na odpor, a nakonec byl návrh z textu UNFCCC vyňat. K jistému posunu došlo až o dvě dekády později, kdy na půdě OSN vznikl tzv. Varšavský mezinárodní mechanismus pro ztráty a škody, jenž si vytyčil za cíl „posílit dialog“ a „kapacity, včetně [těch] finančních“ k vypořádání se se ztrátami a škodami způsobenými „nepříznivými účinky změn klimatu“ (UNFCCC, 2013) – tedy obecné a nikterak zavazující teze (jež byly také podmínkou rozvinutých států pro to, aby zřízení mechanismu schválily) (Ford, & Berrang-Ford, 2016). Roku 2015 se pak objevuje v článku 8 Pařížské dohody, znovu ale pouze na dobrovolné bázi bez přisouzení konkrétní odpovědnosti (ibid.).

Varšavský mechanismus se tak dosud zaměřoval spíše na výzkum a dialog než na odpovědnost nebo kompenzaci; to se ovšem v poslední době mění. Veřejná diskuze neutichla a vedle hlasu rozvojových zemí sílí apel aktivistické sféry. Téma klimatické spravedlnosti si osvojila mladá generace jako něco, co se jí (potažmo jejich potomků) bytostně týká, vnesla jej do ulic a přitáhla mediální i politickou pozornost. Současně se v reálném čase začíná projevovat rozměr klimatických změn: lesní požáry, hurikány, záplavy a vlny veder se s vyšší intenzitou objevují i v zemích, kde to dosud nebylo zvykem (IPCC, 2023). Na pozadí stále rychlejšího toku informací se tak i hořícímu amazonskému pralesu, uhynulému africkému dobytku či zaplavené třetině Pákistánu dostává pozornosti, kterou lze z politických pozic jen stěží ignorovat.

Všechny tyto faktory přiměly strany UNFCCC (respektive dosud značně zdrženlivé rozvinuté státy) přistoupit k částečnému obratu: na summitu COP27 v listopadu roku 2022 rozhodnutím -/CP.27-/CMA.4 strany vyslovily souhlas se zřízením zvláštního fondu pro ztráty a škody (UNFCCC, 2022). Opatření rovněž spustilo síť Santiago Network pro pružnější poskytování technické pomoci či čtyřadvaceti členný „přechodný výbor“ (složení rozvinutých a rozvojových zemí odpovídá poměru 10:14) s úkolem vydávat doporučení pro operacionalizaci financování ztrát a škod v období před dalším summitem COP28 v listopadu roku 2023 v Dubaji (ibid.).

Třebaže ustanovení fondu představuje v kontextu klimatické spravedlnosti značný posun, v rámci občanské společnosti i akademické obce je přijímán zatím spíše skepticky (Naylor, & Ford, 2023). Důvodů pro zdrženlivost je více: v první řadě je fond postaven na bázi dobrovolnosti, a přijatá stanoviska tak nejsou nijak vymahatelná, v neposlední řadě pak sstáty paralelně s klimatickou krizí čelí mnoha dalším krizím, jež vyžadují podobně bezprecedentní výdaje (post-pandemická obnova, náklady provázející ruskou invazi na Ukrajině apod.). Na pozadí rostoucích cen energie, inflace a enormních vládních schodků se představa vyčleňování dalších nemalých sum může jevit jako politicky obtížně průchodná. Následující část tak analyzuje možné výzvy, jimž fond perspektivou jednotlivých pilířů klimatické spravedlnosti může čelit.

Pro plné adresování distributivní spravedlnosti je nutné v první řadě přidělovat finanční prostředky těm skutečně nejzranitelnějším zemím, včetně těm postiženým konflikty. Ke spravedlivému přerozdělení těm domácnostem, jež to nejvíce potřebují, je pak za potřebí maximálně využívat národní reprezentativní průzkumy, kódované údaje a sociální registry, pokud jsou k dispozici.

3.1.1 Distributivní spravedlnost

Hlavní otázka distributivní spravedlnosti je nasnadě – kdo, jak, komu a kolik prostředků na reparaci ztrát a škod poskytne. Jak bylo avizováno výše, přispěvatelé a příjemci vyplývají z historické odpovědnosti, a finanční prostředky tak budou poskytovat zejména rozvinuté země globálního Severu, přičemž příjemci by měly být nejzranitelnější země (země globálního Jihu, AOSIS, LDCs apod.). Data vyplývající z přehledů nespočtu organizací poskytujících či zprostředkovávajících finance na přizpůsobení se změnám klimatu (adaptaci) nicméně ukazují, že zranitelnost hraje při přidělování financí jen zřídka kdy rozhodující roli. Významnějším ukazatelem se zdají být osobní zájmy daných dárcovských zemí či schopnost přijímajících zemí finance získat (Barrett, 2015; Kalaidjian, & Robinson, 2022). Dosud se navíc klimatické financování drželo stranou od živých konfliktů, a země zmítané válkou (jež jsou často zároveň nejvíce

sužované dopady klimatických změn) tak stály zcela mimo jeho dosah (mj. oblast Sahelu) (UNDP, 2021).

Financování ztrát a škod by nicméně mělo právě ty země, jež jsou vůči dopadům změn klimatu nejzranitelnější, upřednostňovat – nejen z důvodu vystavení nebezpečí, ale zejména pro rizika spojená se sociální zranitelností a dopadem na znevýhodněné skupiny obyvatelstva (původní obyvatelstvo, ženy a genderové menšiny, rasové a etnické menšiny). Nedostatečné zohlednění místní dynamiky moci může v rámci místních komunit vést k poškození těchto skupin (Omukuti, 2020). Dostat finance k vytyčeným příjemcům si proto žádá stanovení a dodržování jasně definovaných, transparentních výběrových kritérií a pokynů.

Pravdou však zůstává, že dosud *neexistuje* žádný všeobecně přijímaný způsob, jak zranitelnost definovat a měřit, čímž mj. vzrůstá riziko, že jakákoli použitá kritéria by mohla potenciální příjemce postavit proti sobě a přimět soutěžit o to, kdo si je zaslouží více (Khan et al., 2020). Dosavadní praxe také ukazuje, že finanční prostředky na místní úrovni mnohdy nejsou adresovány těm nejzranitelnějším (třebaže kvůli nedostatečnému množství dat je obtížné tento fenomén vyčíslit) (Price, 2021).

Dle řady studií se tato podpora spíše než na nejchudší a nejzranitelnější skupiny společnosti často zaměřuje na infrastrukturu a zboží (Hill 2020). Ke spravedlivému přerozdělení pomoci těm komunitám, jež to nejvíce potřebují, může pomoci mj. i maximální využívání národních reprezentativních průzkumů, kódovaných údajů a sociálních registrů (tam, kde taková data existují).

3.1.2 Mezigenerační spravedlnost

Hledisko mezigenerační spravedlnosti lze u fondu Ztrát a škod sledovat při jednáních o podobě historického vyrovnání, tedy formě finančních příspěvků. Státy si v průběhu let odsouhlasily dvě zásadní (nezávazné) teze: dle Kjótského protokolu se distribuce klimatických financí odvíjí od „společných, i když rozdílných odpovědností“ (UNFCCC, 1997a), dle článku 9 Pařížské dohody pak poskytnou „strany rozvinutých zemí finanční zdroje“ státům rozvojovým

(UNFCCC, 2015). Skutečná podoba financování se od těchto tezí však nepřekvapivě nápadně vzdaluje, a podobný scénář hrozí i u nově vzniklého fondu.

Strany se v rámci vyjednávání dělí na příznivce kompenzací (zejména státy Jihu), a naproti tomu zastánce dobrovolných příspěvků (zejména státy Severu) (Bakhtaoui, & Shawoo, 2022). Zatímco totiž dobrovolné příspěvky představují nezávaznou formu mezinárodní spolupráce či dokonce akt solidarity, kompenzace znamenají de facto uznání historické odpovědnosti, tedy v rámci UNFCCC dle řady pozorovatelů a pozorovatelek něco politicky jen těžko průchodného, neřkuli neproveditelného (ibid).

Vedle historických nespravedlností na globální úrovni lze sledovat i nespravedlnosti uvnitř generací, kdy výrazně zanedbávanou skupinu v rámci klimatických vyjednávání obecně tvoří děti a mladí lidé, tedy hlavní nositelé následků dnešních rozhodnutí. Jestliže přitom většinu nákladů spojených se ztrátami a škodami z klimatických změn ponесou státy globálního Jihu, děti a mladí do 24 let tvoří v tamějších společnostech v průměru až polovinu populace (Gibbons, 2014).

K naplnění mezigenerační spravedlnosti by vedle plnění finančních závazků zemí globálního Severu z hlediska historické odpovědnosti napomohlo také zavedení harmonizovaného systému pro sběr dat o dopadu změn klimatu (extrémní výkyvy počasí apod.) rozčleněných dle věku, genderu a geografické polohy nebo přidání bodu o mezigenerační klimatické spravedlnosti jako stálý bod na výroční konferenci UNFCCC, kde by byly vyslyšeny perspektivy dětí a mladistvých.

3.1.3 *Procesní spravedlnost*

V rámci procesní spravedlnosti by osoby, respektive státy, jež přijímají (a těží z) finančních prostředků, měly mít dostatečnou autonomii a rozhodovací pravomoc nad způsobem využití těchto financí v souladu s jejich potřebami a prioritami. Zaběhnuté klimatické financování jen zřídka odpovídá rozložení dynamiky místní moci a má tendenci buď prohlubovat tamní nerovnosti nebo dokonce odmítat schopnost příjemců jednat (Browne, 2022). Poskytovatelé

finanční pomoci přitom prosazování odpovědnosti příjemce obvykle chápali tak, že podporují zemi v rozvoji a provádění její vlastní národní strategie a priorit (dokumenty o snižování chudoby, národní akční programy pro přizpůsobení a opatření na zmírnění vhodných na vnitrostátní úrovni apod.).

Zatímco dosažení úplného konsenzu v rámci zemí je nepravděpodobný, většina se shodne na tom, že vlastnictví by nemělo být omezeno na malou skupinu elit na ministerstvu financí či v prezidentské kanceláři (Dornan, 2017). K vytvoření a udržení dostatečné podpory pro strategii v rámci celkové populace příjemců jsou zapotřebí vnitrostátní mechanismy, jež podporují účast mnoha zúčastněných stran od místní úrovně po úroveň národní.

Hlavním cílem je zajistit, aby byla participace inkluzivní a umožnila aktérům mít skutečný podíl na přijímaných politikách. Procesy participace by proto měly nasedat na tamní politickou kulturu a kontext a usilovat o plné zapojení zranitelných skupin. K tomu je nutné zapojit místní aktéry již ve fázi návrhu projektu. Místní aktéři by rovněž měli mít zajištěná místa v rozhodovacích strukturách, jako jsou řídicí výbory nebo správní rady (tento princip již funguje například v programu Forest Investment Programme (FIP), Globálním fondu a Fondu OSN pro kapitálový rozvoj nebo Programu malých grantů GEF/UNDP) (Bakhtaoui, & Shawoo, 2022).

3.1.4 Spravedlnost uznání

K naplnění uznávací spravedlnosti je potřeba důkladně mapovat a zohledňovat místní dynamiku moci, identifikovat zranitelné skupiny společnosti a zajistit, aby byly zohledněny jejich potřeby a zájmy. K smysluplnému zapojení je potom potřeba vybavit je dostatečnými kapacitami, nástroji a informacemi, přičemž mezi nejzásadnější patří pozice spojené s rozhodováním o finančních prostředcích a mechanismech. Vedle těchto na první pohled zřejmých problémů ale rozvojové země čelí dalším otázkám, k nimž je zapotřebí uznat je jako relevantní a rovné aktéry, případně směřovat prostředky k přiblížení se tomuto cíli.

Příkladem může být přístup ke klimatickým financím: aby se vůbec mohly akreditovat v procesu získání rozvojového projektu, musí rozvojové státy

v současné době splňovat nadmíru přísné a zatěžující požadavky, což je v přímém rozporu s požadavkem klimatické spravedlnosti na co možná nejefektivnější a nejrychlejší přístup nejpostiženějších zemí a komunit k těmto prostředkům.

Obecně existují tři typy přístupových modalit k financování z mezinárodních fondů: přímý přístup, jenž obvykle vyžaduje akreditaci národními či regionálními subjekty rozvojových zemí, a sice prokázáním o splnění stanovených požadavků; mezinárodní přístup, kdy jsou finance směřovány prostřednictvím akreditovaných mezinárodních subjektů (mj. rozvojové banky a agentury OSN a rozvinutých zemí); nebo rozšířený přímý přístup, kdy všechny způsobilé organizace mohou podávat žádosti o financování přímo z fondu.

Vzhledem k omezenému rozsahu finančních prostředků v oblasti klimatu poskytovaných prostřednictvím přímého přístupu a jejich raných fázích implementace však porota stále neví, zda takové modely skutečně podporují realizaci místních projektů, přičemž mnoho národních subjektů pro splnění přísných akreditačních standardů postrádá kapacitu (Bakhtaoui, & Shawoo, 2022). Poskytovatelé finančních prostředků jsou tak oproti rozvojovým zemím stále značně zvýhodněni. Tam, kde je vyžadována akreditace, je proto důležité poskytnout zjednodušený přístup odrážející kapacity místních aktérů a podporovat akreditaci zprostředkovatelů schopných pracovat na místní úrovni (Browne, 2022).

3.2 Systém emisních povolenek (ETS)

V rámci rozmanité škály přístupů, jež vlády volí ke snižování emisí skleníkových plynů patří určování cen uhlíku prostřednictvím emisních povolenek (ETS) nebo uhlíkové daně mezi nejběžnější (Liu, & Cooper, 2020). Jedná se o tržní mechanismy, jež zpoplatňují fosilní paliva již na počátku procesu: výše poplatků se odvíjí od množství spálených emisí a promítá se do cen, jež platí koncoví spotřebitelé (Parry et al., 2022). Systém ETS nachází na politické úrovni značně širší podporu, a na rozdíl od uhlíkové daně se již promítl do některé z globálních klimatických dohod. Prvotní úmysl se však nezdá rozcházet s praxí, a i toto opatření tak z hlediska klimatické spravedlnosti čelí řadě výzev.

Myšlenka trhu s emisemi se objevila již v 60., respektive v 70. letech minulého století, a sice v zemi, jež měla o několik dekád později globální klimatické úsilí mařit: ve Spojených státech Amerických (Calel, 2013). Téma zde rezonovalo akademickou obcí (Coase, 1960; Crocker, 1966; Dales, 1968) a zdálo se být ideálním kompromisem mezi rostoucím environmentálním hnutím a soukromým sektorem: na znečišťovatele budou uvaleny limity, ale cesta k jejich dosažení bude ponechána na nich. Na základě výzkumů (v čele s Coasem, Montgomerym aj.) sledujících výhodnost fungování takového trhu jej americká administrativa začala v různých obměnách zavádět (mj. Clean Air Act z roku 1977 a 1990). Jednání o trhu s uhlíkem se posléze přeneslo i na globální úroveň a zpráva IPCC z roku 1995 jej již uvádí jako „jedinou potenciálně nákladově efektivní“ cestu ke snížení emisí na požadované hodnoty (Calel, 2013).

Spojeným státům se jako jedné z mála zemí s praktickou zkušeností podařilo trh s uhlíkem prosadit i do Kjótského protokolu, a země, jež nespotřebovávaly veškeré emise ze svého uhlíkového rozpočtu, tak nově mohly tyto emise prodat těm zemím, jež své cíle překračují (UNFCCC, 1997a). Dosud se nepodařilo vytvořit trh fungující zcela globálně, na státní, respektive regionální úrovni jich však vzniklo hned několik, mj. v Jižní Koreji, Austrálii či na Novém Zélandu, v některých státech USA (systém RGGI) či v některých státech USA a provinciích Kanady (systém WCI) (Parry et al., 2022). Největším trhem byl až donedávna systém EU ETS fungující v celé Evropské unii, Lichtenštejnsku, Norsku a na Islandu, čítající až 80 % celosvětového trhu s emisemi, tj. 2 miliardy tun CO₂ ročně (Liu et al., 2022). V roce 2021 však zavedla vlastní trh s povolenkami i Čína, jež Evropu předstihla s objemem až 4 miliard tun emisí CO₂ ročně (ICAP, 2021).

Princip trhu s uhlíkem spočívá v uvalení limitu („cap“) na množství skleníkových plynů, jež mohou být v daném roce vypuštěny. Stát pak emitentům (továrnám, dodavatelům pohonných hmot apod.) udělí povolenky (zdarma či formou aukce), s nimiž mohou v závislosti na objemu vypouštěných emisí obchodovat (odsud vžitý název „cap-and-trade“). Ceny povolenek určuje nabídka a poptávka trhu, nicméně návrh, realizace a provoz emisního trhu jsou výhradně

v rukou státu. Cílem je pak přimět emitenty k přechodu na čistější technologie, tj. ke snížení emisí.

Z ekonomického hlediska se tak má jednat o jedno z nejméně nákladných klimatických opatření (Lane, 2012), jež zároveň brání vytváření tzv. negativních externalit – situaci, kdy soukromá sféra dostatečně nezohledňuje veškeré náklady své činnosti – a měl by tak přinášet dvě hlavní výhody: efektivitu (snížování emisí za nižší náklady) a možnost distribuce (generují výnosy) (Sayegh, 2019). Proti tomu se dlouhodobě staví nejen průmyslová lobby, jež se snaží blokovat každý kus legislativy ohrožující její výnosy (Franta, 2022), ale i mnozí z řad aktivistické sféry usilující o klimatickou spravedlnost. Mechanismu se dle nich nejen nedaří adekvátně snižovat emise, ale spolu s tím zvyšuje riziko disproporčních dopadů na rozvíjející se země Jihu na globální úrovni a na zranitelné části společnosti (mj. nízkopříjmové skupiny obyvatel, etnické či genderové menšiny) na úrovni lokální (Boyce et al., 2023).

3.2.1 *Distributivní spravedlnost*

Do jaké míry je v rámci trhu s uhlíkem zajištěna distributivní spravedlnost, respektive prohlubována ekonomická, sociální či environmentální nerovnost, závisí zejména na dvou faktorech: a) dopadu zvyšujících se nákladů za znečišťování na různé segmenty populace (nízkopříjmové skupiny obyvatel, etnické, genderové aj. menšiny), b) přesunu kapitálu spojeného s prodejem či bezplatným přidělováním emisních povolenek (Caney, & Hepburn, 2011).

Jakékoli omezování znečištění s cílem snížit jeho objem vede k přímému či nepřímému navyšování nákladů na znečištění. Jak ale ukazuje dosavadní praxe (Landis, & Heindl, 2019), omezování emisí CO₂ je značně regresivní, tj. dopadá disproporčně hůře na nízkopříjmové domácnosti, jejichž výdaje na elektřinu a pohonné hmoty mohou dosahovat až trojnásobku výdajů vysokopříjmových domácností (Drehobl et al., 2020). Další omezení představuje bydlení v pronájmu (rovněž častější u domácností s nízkým příjmem), kde je mnohem obtížnější zavádět různá nízkoemisní opatření jako je izolace, účinné vytápění prostor či systémy teplé vody (Caney, & Hepburn, 2011).

Distribuce příjmů v rámci trhu s uhlíkem závisí rovněž na jeho konkrétní podobě, a to zejména na způsobu udělování povolenek. V pokročilé fázi svého fungování (2013–2020) tak málem zkolaboval evropský trh s emisemi (EU ETS), jenž firmám s vysokými náklady na opatření ke snižování emisí (tj. zpravidla těm největším emitentům) mj. ve strachu z jejich odlivu do zemí s mírnější regulací (a tedy ztráty možnosti jejich emise snížit) – a také pod silným nátlakem průmyslové lobby – poskytoval (a nadále poskytuje) povolenky zdarma (tzv. volné povolenky). Tyto firmy pak zaznamenaly enormní příjmy, přičemž nadále zvyšovaly objem vypouštěných emisí. Cena povolenek klesla na zanedbatelné minimum a trh zůstal až do roku 2020 nefunkční.

Regresivním dopadům trhu mohou vlády předcházet tzv. recyklací příjmů (tedy minimalizací volných povolenek), kdy výnosy z trhu vrátí nejpostiženějším skupinám formou přímé platby (dividendy) či přijetím opatření podporující tyto skupiny nepřímo (dotace postiženým skupinám na přechod na čistou energii, přeškolení pracovní síly závislé na těžbě a zpracování fosilních paliv či pomoc místním samosprávám rovněž citlivým na dopad vyšších cen energií) (Boyce et al., 2023).

3.2.2 Mezigenerační spravedlnost

Hlavní otázkou mezigenerační spravedlnosti v rámci trhu s emisemi je reflektování historické odpovědnosti – do jaké míry, pokud vůbec, je toto opatření schopno odškodnit minulé a zabezpečit budoucí generace? Část akademické sféry vnímá toto opatření z podstaty pozitivně – ti, kdo nesou za vypouštění emisí zodpovědnost (zejména státy Severu a firmy zde sídlící), musí za svou stopu zaplatit, a je tak dle nich naplňován princip znečišťovatel platí (PPP) (Boyce et al., 2023; Sayegh, 2019).

Část obce však legitimitu opatření zpochybňuje, neboť obchodování s emisemi jde docela proti snahám o jejich omezení v souladu s vytyčenými závazky – jinými slovy se namísto ukončování produkce emisí nadále poskytuje prostor pro jejich vypouštění, a neudržitelný status quo je tak do značné míry institucionálně a právně podporován a reprodukován (Puaschunder, 2017). Tento

postoj však naráží na politickou realitu současného světa, v níž se zdá radikální, okamžité a úplné omezení emisí nanejvýš nepravděpodobné (třebaže ekonomické ukazatele mluví veskrze pozitivně), a k jejich naplnění je proto potřeba dospět postupně (Caney, & Hepburn, 2011).

Perspektivou historické odpovědnosti zůstávají sporným místem také již zmiňované volné povolenky. Praxe jejich udělování se nazývá „grandfathering“, a mnozí z akademické obce jej považují za nespravedlivou a historicky svévolnou metodu, jež zcela ignoruje odpovědnost za znečištění, jeho účel (zda se jedná o emise z výroby existenčního či luxusního zboží) či úsilí emitenta o přijetí adekvátních opatření (Liu, & Cooper, 2020). S rozšiřováním emisních trhů do zemí globálního Jihu se přitom většina práv na znečišťování přesune do zde sídlících korporací, a země tak zůstanou zacyklené ve svých rolích (Caney, & Hepburn, 2011).

V souvislosti s tím se vžil také pojem tzv. uhlíkového kolonialismu (Page, 2012), tedy situace, kdy mohou státy, respektive firmy Severu použít své zdroje tak, aby přiměly aktéry Jihu k obětování směnit své dlouhodobé rozvojové cíle za okamžité kapitálové zisky spojené s prodejem náhradních emisních povolenek. Státy Jihu tak jinými slovy nejprve prodají své povolenky jen proto, aby je za několik let později, kdy budou vypouštět řádově více emisí, musely vykupovat zpět za mnohem vyšší cenu (Page, 2012).

3.2.3 *Procesní spravedlnost*

Jednou z nejpálčivějších otázek z hlediska procesní spravedlnosti se už od vzniku trhu s emisemi jeví tzv. ofsety (offsets), kompenzační schéma zakotvené poprvé v článku 6 (společně zaváděná opatření, JI) a 12 (mechanismus čistého rozvoje, CDM⁸) Kjótského protokolu (UNFCCC, 1997a). Systém ofsetů se opírá

⁸ CDM začal fungovat v roce 2008 jako vůbec první mezinárodní systém na financování uhlíku, jehož prostřednictvím mohou emitenti získat obchodovatelné certifikované kredity za snížení emisí investováním v rozvojových zemích. Po počátečním úspěchu, kdy prostřednictvím až 6 600 projektů bylo dosaženo snížení emisí v objemu až 1,2 miliard tun, následovala krize systému

o představu „vynulování“ vypuštěných emisí prostřednictvím mj. investic do obnovitelných zdrojů či do tzv. propadů uhlíku (např. vypěstování lesa). Programy jsou realizovány buď vládami jednotlivých států (zejména prostřednictvím CDM), nebo výhradně soukromými společnostmi, přičemž aktéři tak mohou získat určitý počet kreditů, a tím de facto snížit svoji uhlíkovou stopu (Liu, & Cooper, 2020).

Dle řady kritiků (Bachram, 2004; Lohmann, 2008, 2010) je však problematická samotná podstata tohoto opatření: namísto snižování vlastních emisí mohou znečišťovatelé z rozvinutých zemí, jež jsou do značné míry odpovědní za současný vývoj klimatických změn, *těžít* z financování snižování emisí v zemích rozvojových, přičemž financované projekty mnohdy přinášejí více škod než užitku (Dolšák, & Prakash, 2022). Vědeckou oporu nenachází ani myšlenka kompenzace vypuštěných emisí, kdy uhlík uložený nad zemí (tj. ve stromech) není ekvivalentní uhlíku uloženému pod zemí (tj. ve fosilních palivech) (Bachram, 2004).

Projekt na vysázení eukalyptové plantáže pak ve skutečnosti může vypadat následovně: pozemky, jež dříve využívali místní obyvatelé, jsou oploceny a majitelé z nich násilně vystěhováni, pracovníci a pracovnice disponují nedostatečnými bezpečnostními opatřeními, kdy na plantážích bývají vystaveni nebezpečným chemikáliím a prachovým částicím, a samotné pěstování plantáže pak vede ke ztrátě biologické rozmanitosti, narušení hladiny podzemních vod a znečištění půdy herbicidy či pesticidy (např. projekt společnosti Plantar v Brazílii) (Marcos, 2010).

Vedle ofsetů ale čelí trh s emisemi i dalším procesním nedostatkům, z nichž jako nejpalcivější bývá označován nepoměr při samotném jeho vytváření. Aktéři disponující větším kapitálem, tj. zejména ti ze zemí globálního Severu, mají z podstaty věci daleko snazší přístup k vyjednávacímu stolu, informacím a příležitostem, a mohou si tak zajistit jim vyhovující podmínky. Třebaže tyto nerovnosti mohou být adresovány v doprovázející legislativě či přímo

v roce 2012 a jeho ukončení v roce 2020, přičemž nedokončené projekty jsou stále v průběhu (Kainou, 2022).

v parametrech fungování daného trhu, zůstává toto opatření ze své podstaty nakloněno státům a firmám globálního Severu (Page, 2012).

K adresování procesní spravedlnosti je tedy potřeba ukončit praxi ofsetových projektů, alespoň v dosavadní podobě nebo stanovení pevného emisního limitu, jenž se bude přizpůsobovat vědeckým poznatkům o postupujících klimatických změnách.

3.2.4 Spravedlnost uznání

Mezi perspektivou západní byrokracie (úřednictvo OSN, ministerstev, bank apod.) a její představou o uhlíkových kreditech a komplexní realitou místního politického, sociálního a přírodního prostředí zejí často zdánlivě nepřekonatelné mezery. Ignorance vůči znalostem, zkušenostem, zájmům či hodnotám místního obyvatelstva, stejně jako schopnost měřit a ověřovat sociální či environmentální důsledky patří mezi nejopakovanější výtky projektům realizovaných v rozvojových zemích prostřednictvím trhu s uhlíkem (Liu, & Cooper, 2020). Není bez výjimky, že navržené či již odsouhlasené návrhy, jež jsou prezentovány jako spásné opatření pro místní komunity, jsou s těmito komunitami poprvé konzultovány až v momentě, kdy dorazí první stavební technika.

Lohmann (2008) uvádí příklad jednoho z projektů CDM v Indii, jenž měl vybudovat soběstačný vodní systém, názvem Swasti Power Energy Limited. Z důvodu nedostatečného zmapování terénu, evaluace přínosů a nevýhod a zapojení místních obyvatel (respektive jejich ignorování) projekt mj. poškodil zavedený místní zavlažovací systém malých vodních kanálů napájejících rýžová a pšeničná pole, jež pak vracely vodu zpět do Becklerovy řeky, a jež tvořily stěžejní zdroj obživy pro značnou část tamních komunit. Protesty, jež se po začátku realizace strhly, byly tamními policejními složkami násilně potlačeny a řada z angažovaných občanů a občanek pozatýkaná (Lohmann, 2008). Další studie přitom mluví o desítkách dalších podobných projektů v údolí Uttarákhandu (Ghosh, & Kill, 2009).

	Distributivní spravedlnost	Mezigenerační spravedlnost	Procesní spravedlnost	Spravedlnost uznání
Fond Ztrát a škod	<p>Alokování finančních prostředků nejzranitelnějším zemím, včetně zemí postižených konflikty</p> <p>Maximální využití národních reprezentativních průzkumů</p> <p>Průřezové zohlednění práv zranitelných skupin společnosti</p>	<p>Plnění finančních závazků z hlediska historické odpovědnosti</p> <p>Zavedení harmonizovaného systému pro sběr dat o dopadu změn klimatu rozčleněných dle věku, genderu a geografické polohy</p> <p>Přidáním bodu o mezigenerační klimatické spravedlnosti jako stálý bod na výroční konferenci UNFCCC</p>	<p>Zapojení budoucích příjemců do fáze návrhu projektu</p> <p>Zajištění vedoucích pozic místním aktérům v řídicích strukturách</p>	<p>Aktivní zapojení zranitelných skupin do utváření politik</p> <p>Obnovení důstojnosti, svobody jednání a schopností těm, kteří je ztratili</p> <p>Zajištění dostatečných kapacit, nástrojů a informací zranitelným skupinám</p>
Systém emisních povolenek	<p>Recyklace příjmů formou přímých plateb (dividend) či dotací postiženým skupinám</p> <p>Zrušení volných povolenek</p> <p>Zajistit přeškolení pracovníků apod. v regionech závislých na fosilních palivech</p>	<p>Zamezit či efektivněji adresovat praxi grandfatheringu a tzv. uhlíkového kolonialismu</p>	<p>Zrušení možnosti offsetů</p> <p>Stanovení přísného emisního limitu flexibilního vůči postupujícím klimatickým změnám</p>	<p>Aktivní zapojení zranitelných skupin do utváření politik</p> <p>Využití znalostí, zkušeností a zohlednění hodnot místních komunit a zranitelných skupin společnosti</p>

Tabulka 2. Nástroje globální klimatické politiky a největší výzvy, jimž z hlediska klimatické spravedlnosti čelí. Zdroj: vlastní zpracování.

Závěr

Aktuální klimatická vyjednávání na mezinárodní úrovni jsou rámována historickými nespravedlnostmi mezi rozvinutými zeměmi globálního Severu a rozvojovými státy globálního Jihu. Tyto nespravedlnosti pramení z podílu na emisích skleníkových plynů, jež lidstvo vypouští do atmosféry po takřka tři století a jež bezprecedentním způsobem ovlivňují globální klima. Mezinárodní společenství se tak dnes ocitlo v situaci, kdy stát na jednom konci planety může vinou státu na konci opačném v nedaleké budoucnosti skončit pod vodou. Nalézt spravedlivé, transparentní, rychlé – a co nejméně bolestné řešení však není snadné: emise nejsou vidět, jejich důsledky jsou rozloženy ve staletích a řešení leží v uskromnění současného komfortu. Spravedlnost, respektive nespravedlnost provází globální i lokální klimatickou politiku po desetiletí, akademická sféra ji však pojmenovala až na konci 80. let minulého století.

Za pomoci aktivistické sféry se konceptu podařilo etablovat ve veřejném prostoru a zejména v poslední dekádě se stal integrální součástí globálních i lokálních klimatických politik. Cílem této práce bylo definovat dominantní sféry klimatické spravedlnosti (distributivní, mezigenerační, procesní a uznávací spravedlnost) a jejich prizmatem systematicky analyzovat dvě globální politiky, jež mají největší potenciál cíle klimatické spravedlnosti naplnit (fond Ztrát a škod a systém emisních povolenek). Protože ale jejich dosavadní podoba v prvním případě existuje ve formě hrubých obrysů, v druhém pak v praxi naráží na řadu nedostatků, představuje práce několik doporučení, jež by mohly přispět k jejich spravedlivější verzi.

Prvním analyzovaným opatřením globálního klimatického vyjednávání je fond Ztrát a škod, jenž byl ustanoven stranami Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu (UNFCCC) v roce 2022. Parametry fungování nebyly v času odevzdání práce známy, nicméně z dosavadních trendů a dat lze usuzovat, jakým největším výzvám bude potenciálně čelit, a tedy i určit, jakým způsobem je možné jim předejít. Jak ukazuje dosavadní praxe fungování různých klimatických fondů, největším problémem je mobilizování dostatečného množství finančních prostředků. Stranám UNFCCC tuto úlohu ukládají mezinárodní závazky, jejich

nevymahatelnost však ponechává státy globálního Jihu v neustálé nejistotě a frustraci. Značnou komplikací je ale rovněž chaotický, nedostatečný či zcela absentující způsob sběru dat, jenž pak znemožňuje adresovat pomoc těm nejvíce zranitelným skupinám obyvatelstva (ženám, dětem, etnickým a rasovým menšinám apod.). Stejně důležité je zapojit tyto skupiny do procesu přijímání a tvorby opatření tak, aby byly zohledněny jejich potřeby a hodnoty, a to nejen sběrem informací, ale i aktivním zapojením do rozhodovacích struktur.

Druhým zkoumaným mechanismem byl systém emisních povolenek (ETS). Tento tržní mechanismus funguje v řadě světových ekonomik již od 90. let minulého století, což jednak vypovídá o jeho atraktivitě (poměrná administrativní nenáročnost a politická průchodnost), a do jisté míry i o jeho úspěšnosti, třebaže tu část akademické i aktivistické sféry zpochybňuje pro pokrytectví a prohlubování a reprodukování stávajících nerovností. Mezi nejčastěji vzývané změny patří důraz na doprovodná opatření (tj. nespolehání se pouze na tento konkrétní druh politiky) a zajištění adekvátního přerozdělení příjmů (tzv. recyklace), a to například formou disproporčně nastavených dividend či dotací pro nejzranitelnější skupiny společnosti. Řada kritických hlasů rovněž volá po zrušení reliktních mechanismů jako grandfathering, volné povolenky či ofsetové programy.

Ani jedno z analyzovaných opatření není všelékem, ani jednomu se nepodaří zcela vyřešit stále ničivější dopady klimatické krize a prohlubující se klimatické nespravedlnosti. Takové ambice však architekti a architektky těchto politik neměli, ani mít nemohli. Právě proto je ale zásadní, aby parametry každého z nich usilovaly o co možná největší efektivnost, transparentnost – a spravedlnost, aby na jejich utváření participovaly všechny zainteresované složky společnosti, a aby je doprovázely adekvátní opatření a politiky, jež dohromady vytvoří něco, co budou aktéři globální politiky moci nazývat skutečným bojem s klimatickými změnami. Pokud tak mezinárodní společenství chce pro své potomky zachovat Zemi alespoň v takovém stavu, v jakém je dnes, musí vstoupit na tenký led: činit odvážná rozhodnutí, investovat miliardy a držet si palce. Jak totiž řekl jeden bodrý Američan: „budoucnost je již tady, jen je nerovnoměrně rozložena“ (William Gibson, n. d.).

Bibliografie

Abnett, K. (2022). Factbox: COP27: Which countries have offered 'loss and damage' funds? Reuters. 8. 10. 2022 (<https://www.reuters.com/business/cop/cop27-which-countries-have-offered-loss-damage-funds-2022-11-08/>, 23. 3. 2023).

Agyeman, J. (2013). *Introducing Just Sustainabilities: Policy, Planning and Practice*. London: Zed Books.

Allan, J. I., & Hadden, J. (2017). Exploring the framing power of NGOs in global climate politics. *Environmental Politics*, 26(4), 600–620.

Alcaraz, O., Buenestado, P., Escribano, B., Sureda, B., Turon, A., & Xercavins, J. (2018). Distributing the Global Carbon Budget with climate justice criteria. *Climatic change*, 149, 131–145.

Anand, R. (2017). *International environmental justice: A North-South dimension*. Routledge.

Anguelovski, I., Shi, L., Chu, E., Gallagher, D., Goh, K., Lamb, Z., Reeve, K., & Teicher, H. (2016). Equity impacts of urban land use planning for climate adaptation: Critical perspectives from the global north and south. *Journal of Planning Education and Research*, 36(3), 333–348.

Antimiani, A., Costantini, V., Markandya, A., Paglialunga, E., & Sforna, G. (2017). The Green Climate Fund as an effective compensatory mechanism in global climate negotiations. *Environmental Science & Policy*, 77, 49–68.

Arendt, H. (1973). *The Origins of Totalitarianism*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.

Bachram, H. (2004). Climate fraud and carbon colonialism: the new trade in greenhouse gases. *Capitalism nature socialism*, 15(4), 5–20.

Bakhtaoui, I., & Shawoo, Z. (2022). *Operationalizing finance for loss and damage: from principles to modalities*. Stockholm Environment Institute.

Barbier, E. B. (2010). *Scarcity and frontiers: how economies have developed through natural resource exploitation*. Cambridge University Press.

Barrett, S. (2015). Subnational Adaptation Finance Allocation: Comparing Decentralized and Devolved Political Institutions in Kenya. *Global Environmental Politics*, 15(3), 118–39.

Barry, B. (1989). The Ethics of Resource Depletion. In: *Democracy, power, and justice: Essays in political theory* (Vol. 1), 519. Oxford University Press, USA.

Baumert, K., Herzog, T., & Pershing, J. (2005). *Navigating the numbers: greenhouse gas data and international climate policy*. Washington, DC: World Resources Institute.

Bayer, P., & Aklin, M. (2020). The European Union emissions trading system reduced CO₂ emissions despite low prices. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117(16), 8804–8812.

Bell, D. (2011). Global Climate Justice, Historic Emissions, and Excusable Ignorance. *The Monist*, 94(3) 391–411.

Bell, D., & Carrick, J. (2017). Procedural environmental justice. In: *The Routledge handbook of environmental justice*, 101–112. Routledge.

Benjaminsen, T. A., & Svarstad, H. (2022). Recognising Recognition in Climate Justice. *IDS Bulletin*, 53(4).

Berglund, B. E. (2003). Human impact and climate changes—synchronous events and a causal link? *Quaternary International*, 105(1), 7–12.

Bond, P. (2012). Politics of climate justice. *Paralysis above, movement below*. University of Kwa Zulu Natal Press, Cape Town.

Bond, P., & Dorsey M. K. (2010). Anatomies of environmental knowledge and resistance: diverse climate justice movements and waning eco-neoliberalism. *J Aust Polit Econ*, 66, 286–316.

Boulianne, S., Lalancette, M., & Ilkiw, D. (2020). “School strike 4 climate”: social media and the international youth protest on climate change. *Media and Communication*, 8(2), 208–218.

Boyce, J. K., Ash, M., & Ranalli, B. (2023). Environmental justice and carbon pricing: can they be reconciled?. *Global Challenges*, 7(4), 2200204.

Browne, K. E. (2022). Rethinking governance in international climate finance: Structural change and alternative approaches. *WIREs Climate Change*, 795.

Bullard, R. D., & Wright, B. (2009). *Race, Place, and Environmental Justice After Hurricane Katrina: Struggles to Reclaim, Rebuild, and Revitalize New Orleans and the Gulf Coast*. Boulder, CO: Westview Press.

Byskov, M. F., Hyams, K., Satyal, P., Anguelovski, I., Benjamin, L., Blackburn, S., Borie, M., Caney, S., Chu, E., Edwards, G., Fourie, K., Fraser, A., Heyward, C., Jeans, H., McQuistan, C., Paavola, J., Page, E., Pelling, M., Priest, S., Swiderska, K., Tarazona, M., Thornton, T., Twigg, J., & Venn, A. (2021). An agenda for ethics and justice in adaptation to climate change. *Climate and Development*, 13(1), 1–9.

Calel, R. (2013). Carbon markets: a historical overview. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 4(2), 107–119.

CAN (n. d.). About CAN. CAN. (<https://climatenetwork.org/overview/>, 23. 3. 2023).

Caney, S. (2010). Climate change and the duties of the advantaged. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 13(1), 203–228.

Caney, S. (2009). Human Rights, Responsibilities and Climate Change. In: Beitz, Ch. & Goodin, R. (Eds.), *Global Basic Rights*. Oxford: Oxford University Press.

Caney, S., & Hepburn, C. (2011). Carbon Trading: Unethical, Unjust and Ineffective? *Royal Institute of Philosophy Supplements*, 69, 201–234.

Caney, S. (2005). Cosmopolitan justice, responsibility and global climate change. *Leiden Journal of International Law*, 18(4), 747–775.

Carmin, J. A., & Agyeman J. (2011). *Environmental Inequalities Beyond Borders: Local Perspectives on Global Injustices*. Cambridge, MA: Mit Press.

Carson, R. (1962). *Silent Spring*. Boston: Cambridge, Mass., Houghton Mifflin.

Climate Analytics (2021). *Five years of the Green Climate Fund: how much has flowed to Least Developed Countries*. IMPACT. (https://climateanalytics.org/media/five_years_of_the_green_climate_fund.pdf).

Coase R. (1960). The problem of social cost. *J Law Econ*, 3, 1–44.

Crocker, T. D. (1966). The structuring of atmospheric pollution control systems. In: Wolozin, H. (Ed.), *The Economics of Air Pollution* 1st ed. New York: W. W. Norton, 61–86.

Dales, J. H. (1968). Land, water, and ownership. *Canad J Econ Rev canadienne d'Econ*, 1, 791–804.

De Sadeleer, N. (2020). *Environmental principles: from political slogans to legal rules*. Oxford University Press.

Diffenbaugh, N. S., & Barnes, E. A. (2023). Data-driven predictions of the time remaining until critical global warming thresholds are reached. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 120(6).

Dolšák, N., & Prakash, A. (2022). Three faces of climate justice. *Annual Review of Political Science*, 25, 283–301.

Dornan, M. (2017). How new is the ‘new’ conditionality? Recipient perspectives on aid, country ownership and policy reform. *Development Policy Review*, 35(1). 46–63.

Drehobl, A., Ross, L. & Ayala, R. (2020). *How High Are Household Energy Burdens?* Washington, DC: American Council for an Energy-Efficient Economy.

Edwards, G. A. (2020). Climate justice. *Environmental Justice*, 148–160. Routledge.

European Commission (2020). Roma equality, inclusion and participation in the EU. *European Commission*. 7. 10. 2020 (https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-equality-inclusion-and-participation-eu_en, 23. 3. 2023).

Evans, S. (2021). Analysis: Which countries are historically responsible for climate change? *Carbon Brief*. 5. 10. 2021 (<https://www.carbonbrief.org/analysis-which-countries-are-historically-responsible-for-climate-change/>, 5. 3. 2023).

Faber, D. R., & McCarthy, D. (2003). Neoliberalism, globalization and the struggle for ecological democracy: linking sustainability and environmental justice. In: Bullard, R. D., Agyeman, J., & Evans, B. (Eds.), *Just Sustainabilities: Development in an Unequal World*. New York: Earthscan Publications.

Fleischman, L., & Franklin, M. (2017). *Fumes Across the Fence-Line: The Health Impacts of Air Pollution from Oil & Gas Facilities on African American Communities*. NAACP & CATF. 2017 (https://cdn.catf.us/wp-content/uploads/2017/11/21094509/CATF_Pub_FumesAcrossTheFenceLine.pdf, 24. 2. 2023).

Ford, J. D., & Berrang-Ford, L. (2016). The 4Cs of adaptation tracking: consistency, comparability, comprehensiveness, coherency. *Mitigation and adaptation strategies for global change*, 21, 839–859.

Franta, B. (2022). Weaponizing economics: Big Oil, economic consultants, and climate policy delay. *Environmental Politics*, 31(4), 555–575.

Fraser, N. (2009). *Scales of justice: Reimagining political space in a globalizing world* (Vol. 31). New York: Columbia University Press.

Fraser, N., & Honneth, A. (2003). *Redistribution or recognition?: a political-philosophical exchange*. London: Verso.

Fraser, N. (2000). Rethinking recognition. *New left review*, 3, 107–118.

Gach, E. (2019). Normative shifts in the global conception of climate change: The growth of climate justice. *Social Sciences*, 8(1), 24.

Gay-Antaki, M. (2023). Embodied geographies of environmental justice: Toward the sovereign right to wholly inhabit oneself. *Environment and Planning E: Nature and Space*.

GCF (2020). Updated Strategic Plan for the Green Climate Fund: 2020-2023. *Green Climate Fund*. 2020 (<https://www.greenclimate.fund/sites/default/files/document/updated-strategic-plan-green-climate-fund-2020-2023.pdf>, 7. 7. 2023).

Gibbons, E. D. (2014). Climate change, children's rights, and the pursuit of intergenerational climate justice. *Health & Hum. Rts. J.*, 16, 19.

Ghosh, S., & Kill, J. (2009). The carbon market in India. In: *Kolkata: National Forum of Forest Peoples and Forest Workers*.

Goodman, J. (2009). From global justice to climate justice? Justice ecologism in an era of global warming. *New Political Science*, 31(4), 499–514.

Gonzalez, C. G. (2015). Environmental justice, human rights, and the global south. *Santa Clara J. Int'l L.*, 13, 151.

Gibson, W. (n. d.). William Gibson Quotes. *GoodReads*. n. d. (<https://www.goodreads.com/quotes/681-the-future-is-already-here-it-s-just-not-evenly>, 23. 3. 2023).

Griffin, P. (2017) *The Carbon Majors Database: CDP Carbon Majors Report 2017*. London: CDP Worldwide.

Han, H., & Ahn, S. W. (2020). Youth mobilization to stop global climate change: Narratives and impact. *Sustainability*, 12(10), 4127.

Hickel, J. (2020). Quantifying national responsibility for climate breakdown: an equality-based attribution approach for carbon dioxide emissions in excess of the planetary boundary. *The Lancet Planetary Health*, 4(9), 399–404.

Holland, B. (2017). Procedural justice in local climate adaptation: political capabilities and transformational change. *Environmental Politics*, 26(3), 391–412.

Holmberg, A., & Alvinus, A. (2020). Children's protest in relation to the climate emergency: A qualitative study on a new form of resistance promoting political and social change. *Childhood*, 27(1), 78–92.

Hickel, J. (2020). Quantifying national responsibility for climate breakdown: an equality-based attribution approach for carbon dioxide emissions in excess of the planetary boundary. *The Lancet Planetary Health*, 4(9), 399–404.

Hill, R. (2020). *Focusing on Poverty: Reducing Vulnerability with Disaster Risk Financing*.

Huang, G., & Cadenasso, M. L. (2016). People, landscape, and urban heat island: dynamics among neighborhood social conditions, land cover and surface temperatures. *Landscape ecology*, 31, 2507–2515.

Hughes, T. P., Baird, A. H., Bellwood, D. R., Card, M., Connolly, S. R., Folke, C., Grosberg, R., Hoegh-Guldberg, O., Jackson, J. B. C., Kleypas, J.,

Lough, J. M., Marshall, P., Nyström, M., Palumbi, S. R., Pandolfi, J. M., Rosen, B., Roughgarden J., & Roughgarden, J. (2003). Climate change, human impacts, and the resilience of coral reefs. *Science*, *301*(5635), 929–933.

ICAP (2022). China National ETS. *ICAP*. 2022 (<https://icapcarbonaction.com/en/ets/china-national-ets>, 7. 7. 2023).

IPCC (n. d.). About the IPCC. *IPCC*. (<https://www.ipcc.ch/about/>, 3. 3. 2023).

IPCC (2023). *Synthesis Report of the IPCC Sixth Assessment Report (AR6)*. In: Arias, P., Bustamante, M., Elgizouli, I., Flato, G., Howden, M., Méndez, C., Pereira, J., Pichs-Madruga, R., Rose, S. K., Saheb, Y., Sánchez, R., Üрге-Vorsatz, D., Xiao, C., & Yassaa, N. (Eds.). Cambridge University Press.

IPCC (2022). *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation, and Vulnerability*. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. In: H.-O. Pörtner, D.C. Roberts, M. Tignor, E.S. Poloczanska, K. Mintenbeck, A. Alegría, M. Craig, S. Langsdorf, S. Lösche, V. Möller, A. Okem, B. Rama (Eds.). Cambridge University Press.

Islam, N., & Winkel, J. (2017). Climate change and social inequality. Department of Economic & Social Affairs, *152*.

Jenerette, G. D., Harlan, S. L., Stefanov, W. L., & Martin, C. A. (2011). Ecosystem services and urban heat riskscape moderation: water, green spaces, and social inequality in Phoenix, USA. *Ecological applications*, *21*(7), 2637–2651.

Juhola, S., Heikkinen, M., Pietilä, T., Groundstroem, F., & Käyhkö, J. (2022). Connecting climate justice and adaptation planning: An adaptation justice index. *Environmental Science & Policy*, *136*, 609–619.

Kainou, K. (2022). Collapse of the Clean Development Mechanism scheme under the Kyoto Protocol and its spillover: Consequences of ‘carbon panic’. *Vox Europe*. 16. 3. 2022 (<https://cepr.org/voxeu/columns/collapse-clean-development-mechanism-scheme-under-kyoto-protocol-and-its-spillover>, 7. 7. 2023).

Kalaidjian, E. & Robinson, S. (2022). Reviewing the nature and pitfalls of multilateral adaptation finance for small island developing states. *Climate Risk Management*, 36. 100432.

Kartha, S., Kemp-Benedict, E., Ghosh, E., Nazareth, A., & Gore, T. (2020). The Carbon Inequality Era: An assessment of the global distribution of consumption emissions among individuals from 1990 to 2015 and beyond. *Stockholm Environment Institute*.

Kelley, C. P., Mohtadi, S., Cane, M. A., Seager, R., & Kushnir, Y. (2015). Climate change in the Fertile Crescent and implications of the recent Syrian drought. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(11), 3241–3246.

Khan, M., Robinson, S. A., Weikmans, R., Ciplet, D., & Roberts, J. T. (2020). Twenty-five years of adaptation finance through a climate justice lens. *Climatic Change*, 161, 251–269.

Klutz, J., & Walter, P. (2018). Conceptualizing learning in the climate justice movement. *Adult education quarterly*, 68(2), 91–107.

Knight, C. (2011). Climate change and the duties of the disadvantaged: Reply to Caney. *Critical review of international social and political philosophy*, 14(4), 531–542.

Kopnina, H., Washington, H., Taylor, B., & Piccolo, J. (2018). Anthropocentrism: More than just a misunderstood problem. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 31(1), 109–127.

Krause, D. (2018). Transformative approaches to address climate change and achieve climate justice. In: T. Jafry (Ed.), *Routledge handbook of climate justice*, 509–520. Routledge.

Kymlicka, W. (1989). *Liberalism, Community, and Culture*. Oxford, Clarendon.

Lai, M., Robinson, S. A., Salas, E., Thao, W., & Shorb, A. (2022). Climate justice for small island developing states: identifying appropriate international financing mechanisms for loss and damage. *Climate Policy*, 22(9–10), 1213–1224.

Lane, R. (2012). The promiscuous history of market efficiency: The development of early emissions trading systems. *Climate Policy*, 21(4), 583–603.

Landis, F., & Heindl, P. (2019). Renewable energy targets in the context of the EU ETS: whom do they benefit exactly? *The Energy Journal*, 40(6).

Larson, A. M., Brockhaus, M., Sunderlin, W. D., Duchelle, A., Babon, A., Dokken, T., Pham, T. T., Resosudarmo, I. A. P., Selaya, G., Awono, A., & Huynh, T. B. (2013). Land tenure and REDD+: The good, the bad and the ugly. *Global environmental change*, 23(3), 678–689.

Larson, A. M., Dokken, T., Duchelle, A. E., Atmadja, S., Resosudarmo, I. A. P., Cronkleton, P., Cromberg, M., Sunderlin, W., Awono, A., & Selaya, G. (2015). The role of women in early REDD+ implementation: Lessons for future engagement. *International Forestry Review*, 17(1), 43–65.

Lawrence, P. M. (2013). *Justice for future generations: Climate change and international law*. Tilburg University.

Lin, B., & Jia, Z. (2019). Impacts of carbon price level in carbon emission trading market. *Applied Energy*, 239, 157–170.

Liselotte, J. (2022). Understanding Loss and Damage: Addressing the unavoidable impacts of climate change. European Parliamentary Research Service. Červenec 2022 ([https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733598/EPRS_BRI\(2022\)733598_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733598/EPRS_BRI(2022)733598_EN.pdf), 23. 3. 2023).

Liu, J., Hou, J., Fan, Q., & Chen, H. (2022). China's national ETS: Global and local lessons. *Energy Reports*, 8, 428–437.

Liu, J., & Cooper, M. (2020). Carbon Markets and International Environmental Governance. In: Legun, K., Keller, J., Carolan, M. & Bell, M. (Eds.), *The Cambridge Handbook of Environmental Sociology*, 267–284. Cambridge: Cambridge University Press.

Lohmann, L. (2010). Uncertainty markets and carbon markets: Variations on Polanyian themes. *New Political Economy*, 15, 225–254.

Lohmann, L. (2008). Carbon trading, climate justice and the production of ignorance: ten examples. *Development*, 51(3), 359–365.

Löw, C. (2020). Gender and indigenous concepts of climate protection: A critical revision of REDD+ projects. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 43, 91–98.

Marcos, M. V. (2010). Controversial CDM project “Plantar” deemed to be rejected. *Carbon Market Watch*. 22. 3. 2010 (<https://carbonmarketwatch.org/2010/03/22/controversial-cdm-project-plantar-deemed-to-be-rejected-newsletter-7/>, 7. 7. 2023).

McKinnon, C. (2015). Climate justice in a carbon budget. *Climatic Change*, 133, 375–384.

Meyer, L. H. (Ed.). (2017). *Intergenerational justice*. Routledge.

Meyer, L. H., & Sanklecha, P. (Eds.) (2017). *Climate justice and historical emissions*. Cambridge University Press.

Meyer, L. H., & Roser, D. (2010). Climate justice and historical emissions. *Critical review of international social and political philosophy*, 13(1), 229–253.

Mohai, P., Pellow, D., & Roberts, J. T. (2009). Environmental justice. *Annual review of environment and resources*, 34, 405–430.

Naylor, A. W., & Ford, J. (2023). Vulnerability and loss and damage following the COP27 of the UN framework convention on climate change. *Regional Environmental Change*, 23(1).

Nádoba, J. (2022). Klimatická žaloba na stát překvapivě uspěla, Česko musí přidat. *Respekt*. 15. 6. 2022 (<https://www.respekt.cz/agenda/klimaticka-zaloba-na-stat-prekvapive-uspela-cesko-musi-pridat>, 12. 4. 2023).

Newell, P. (2022). Climate justice. *The Journal of Peasant Studies*, 49(5), 915–923.

Newell, P., Srivastava, S., Naess, L. O., Torres Contreras, G. A., & Price, R. (2021). Toward transformative climate justice: An emerging research agenda. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 12(6), 733.

NOAA (2021). Future heat events and social vulnerability. *NOAA*. 2. 8. 2021 (<https://geoxc-apps2.bd.esri.com/Climate/HeatVulnerability/index.html>, 23. 3. 2023).

OECD (2022). Climate Finance and the USD 100 Billion Goal. *OECD*. 2022 (<https://www.oecd.org/climate-change/finance-usd-100-billion-goal/>, 7. 7. 2023).

Okereke, C. (2010). Climate justice and the international regime. *Wiley interdisciplinary reviews: climate change*, 1(3), 462–474.

Omukuti, J. (2020). Challenging the obsession with local level institutions in country ownership of climate change adaptation. *Land Use Policy*, 94. 104525

O’neill, O. (2000). *Bounds of justice*. Cambridge University Press.

OSN (2022a). ‘Cooperate or perish’: At COP27 UN chief calls for Climate Solidarity Pact, urges tax on oil companies to finance loss and damage. *OSN*. 7. 11. 2022 (<https://news.un.org/en/story/2022/11/1130247>, 20. 1. 2023).

OSN (2022b). Countries’ climate promises still not enough to avoid catastrophic global warming: UN Report. *OSN*. 26. 10. 2022 (<https://news.un.org/en/story/2022/10/1129892>, 20. 1. 2023).

OSN (1992). United Nations Framework Convention on Climate Change. *OSN*. 1992 (<https://unfccc.int/process-and-meetings/the-convention/history-of-the-convention/convention-documents>, 20. 1. 2023).

Parry, I., Black, S. & Zhunussova, K. (2022). *Carbon Taxes or Emissions Trading Systems? Instrument Choice and Design*. IMF Staff Climate Note 2022/006, International Monetary Fund, Washington, DC.

Paavola, J. (2008). Science and social justice in the governance of adaptation to climate change. *Environmental Politics*, 17(4), 644–659.

Page, E. (2012). The hidden costs of carbon commodification: emissions trading, political legitimacy and procedural justice. *Democratization*, 19(5), 932–950.

Page, E. (2008). Three problems of intergenerational justice. *Intergenerational Justice Review*, 1, 9–12.

Page, E. (1999). Intergenerational justice and climate change. *Political Studies*, 47(1), 53–66.

Parks, B. C., & Roberts, J. T. (2008). Inequality and the global climate regime: breaking the north-south impasse. *Cambridge Review of International Affairs*, 21(4), 621–648.

Pastor, M. Ash, M., Cushing, L., Morello-Frosch, R., Muña, E. M., Sadd, J. (2022). Up in the Air: Revisiting Equity Dimensions of California's Cap-and-Trade System. *California Air Resources Board*. 2022 (https://dornsife.usc.edu/assets/sites/1411/docs/CAP_and_TRADE_Updated_2020_v02152022_FINAL.pdf, 7. 7. 2023).

Pepper, I. L., Gerba, C. P., & Brusseau, M. L. (2011). *Environmental and pollution science*. Elsevier.

Percival, R. V., Schroeder, C. H., Miller, A. S., & Leape, J. P. (2021). *Environmental regulation: Law, science, and policy*. Aspen Publishing.

Perkins, P. E. E. (2019). Climate justice, commons, and degrowth. *Ecological Economics*, 160, 183–190.

Porter, L., Rickards, L., Verlie, B., Bosomworth, K., Moloney, S., Lay, B., Latham, B., Anguelovski, I. & Pellow, D. (2020). Climate justice in a climate changed world. *Planning Theory & Practice*, 21(2), 293–321.

Price, R. (2021). *Access to Climate Finance by Women and Marginalised Groups in the Global South*.

Puaschunder, J. M. (2017). We–Today's and Tomorrow's–People of the United World: Rethinking Capitalism for Intergenerational Justice in the Fin-de-Millénaire. *Corporate Governance and Sustainability Review*, 1(2), 30–35.

Rahman, M. I. U. (2013). Climate change: A theoretical review. *Interdisciplinary Description of Complex Systems: INDECS*, 11(1), 1–13.

Rathour, M. (2021). Theory of climate justice and the burden of responsibilities. *Ecology, Environment and Conservation Journal*, 27(Suppl.), 199–210.

Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.

Redclift, M., & Sage, C. (1998). Global environmental change and global inequality: North/South perspectives. *International Sociology*, 13(4), 499–516.

Ritchie, H., Roser, M., & Rosado, P. (2020). CO₂ and Greenhouse Gas Emissions. *Our World In Data*. 2020 (<https://ourworldindata.org/co2-emissions>, 23. 3. 2023).

Robinson, S. A., & Carlson, D. A. (2021). A just alternative to litigation: applying restorative justice to climate-related loss and damage. *Third World Quarterly*, 42(6), 1384–1395.

Sanson, A. V., & Burke, S. E. (2020). Climate change and children: An issue of intergenerational justice. In: Balvin, N. & Christie, D. (Eds.), *Children and peace*, 343–362. Springer.

Sardo, M. C. (2023). Responsibility for climate justice: Political not moral. *European Journal of Political Theory*, 22(1), 26–50.

Sayegh, A. G. (2019). Pricing carbon for climate justice. *Ethics, Policy & Environment*, 22(2), 109–130.

Sayegh, A. G. (2017). Climate justice after Paris: a normative framework. *Journal of Global Ethics*, 13(3), 344–365.

Scanlon, T. M. (1982). Contractualism and Utilitarianism. In: Sen, A. & Williams, B. (Eds.), *Utilitarianism and Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press.

Schell, C. J., Dyson, K., Fuentes, T. L., Des Roches, S., Harris, N. C., Miller, D. S., Woelfle-Erskine, C. A., & Lambert, M. R. (2020). The ecological and evolutionary consequences of systemic racism in urban environments. *Science*, 369(6510), 4497.

Schlosberg, D. (2012). Climate justice and capabilities: a framework for adaptation policy. *Ethics & International Affairs*, 26(4), 445–461.

Schlosberg, D., & Collins, L. B. (2014). From environmental to climate justice: climate change and the discourse of environmental justice. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 5(3), 359–374.

Schlosberg, D. (2013). Theorising environmental justice: the expanding sphere of a discourse. *Environ Polit*, 22, 37–55.

Schlosberg, D. (2009). *Defining Environmental Justice: Theories, Movements, and Nature*. Cary, NC: Oxford University Press.

Schapper, A. (2018). Climate justice and human rights. *International Relations*, 32(3), 275–295.

Shue, H. (2011). Face reality? After you!—A call for leadership on climate change. *Ethics & International Affairs*, 25(1), 17–26.

Sovacool, B., & Dworkin, M. (2014). *Global energy justice: Problems, principles and practices*. CUP.

Smiles, T., & Edwards, G. A. (2021). How does Extinction Rebellion engage with climate justice? A case study of XR Norwich. *Local environment*, 26(12), 1445–1460.

Srivastava, S., & Mehta, L. (2017). *The social life of mangroves: Market-driven enclosures, resource complexes and contestations on the industrial coastline of Kutch, India*. STEPS Working Paper 99. IDS.

Stanley, A. (2022). Global Inequalities. *IMF*. 2022 (<https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2022/03/Global-inequalities-Stanley>, 14. 3. 2023).

Stirling, A. (2009). Afterword: Sustainable energy—The challenge of choice. In: Scarse, I. & MacKerron, G. (Eds.), *Energy for the future: A new agenda*, 251–260. Palgrave MacMillan.

Sultana, F. (2022). Critical climate justice. *The Geographical Journal*, 188(1), 118–124.

Svarstad, H. (2021). Critical climate education: Studying climate justice in time and space. *International Studies in Sociology of Education*, 30(1–2), 214–232.

Taylor, P. (1986). *Respect for Nature*. New Jersey, Princeton University Press.

Thompson, M. C., Baruah, M., & Carr, E. R. (2011). Seeing REDD+ as a project of environmental governance. *environmental science & policy*, 14(2), 100–110.

Thompson, S. (2005). Is redistribution a form of recognition? Comments on the Fraser–Honneth debate. *Critical Review of international social and political philosophy*, 8(1), 85–102.

Tremmel, J. C. (2009). *A theory of intergenerational justice*. Routledge.

UNDP (2021). *Climate Finance for Sustaining Peace: Making Climate Finance Work for Conflict-Affected and Fragile Contexts*. New York City.

UNFCCC (2022). COP27 Reaches Breakthrough Agreement on New “Loss and Damage” Fund for Vulnerable Countries. UNFCCC. 20. 11. 2022 (<https://unfccc.int/news/cop27-reaches-breakthrough-agreement-on-new-loss-and-damage-fund-for-vulnerable-countries>, 14. 2. 2023).

UNFCCC (2015). *Adoption of the Paris Agreement*, COP21. Paris: United Nations.

UNFCCC (2013). Report of the Conference of the Parties on its eighteenth session, held in Doha from 26 November to 8 December 2012. Addendum. Part two: Action taken by the Conference of the Parties at its eighteenth session. UNFCCC. 28. 2. 2013 (<https://unfccc.int/documents/7643#beg>, 23. 3. 2023).

UNFCCC (1997a). *Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change*, 2303 U.N.T.S. 162.

UNFCCC (1997b). *Proposed Elements of a Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change, Presented by Brazil in Response to the Berlin Mandate*. Berlin: United Nations. (<https://unfccc.int/resource/docs/1997/agbm/03b.pdf>, 5. 2. 2023).

UNFCCC (1992). *United Nations Framework Convention on Climate Change*. New York: United Nations.

V20 (2022). Climate Vulnerable Economies Loss Report. V20. *Vulnerable Group of Twenty*. 2019 (https://www.v-20.org/resources/publications/climate-vulnerable-economies-loss-report?te=1&nl=climate-forward&emc=edit_clim_20221104, 23. 3. 2023).

Wallace-Wells, D. (2019). *The Uninhabitable Earth*. Harlow: Penguin Books.

Watkins, S. L., & Gerrish, E. (2018). The relationship between urban forests and race: A meta-analysis. *Journal of environmental management*, 209, 152–168.

Webb, J. (2012). Climate change and society: The chimera of behaviour change technologies. *Sociology*, 46(1), 109–125.

WMO (2022). *State of Climate in Africa highlights water stress and hazards*. WMO No. 1300.

Wyns, A. (2023). COP27 establishes loss and damage fund to respond to human cost of climate change. *The Lancet Planetary Health*, 7(1), 21–22.

Young, I. M. (1990). *Justice and the Politics of Difference*. Princeton University Press.

Resumé

Current climate negotiations at the international level are framed by historical injustices between the developed countries of the global North and the developing states of the global South. These inequities stem from the share of greenhouse gas emissions that humanity has been releasing into the atmosphere for nearly three centuries, and which are affecting the global climate in unprecedented ways. Today, the international community has found itself in a situation where a state at one end of the planet may end up under water in the near future due to the state at the opposite end. However, it is not easy to find a fair, transparent, fast – and as painless as possible solution: emissions are invisible, their consequences are spread over centuries, and the solution lies in reducing current comfort. Justice, or rather injustice, has accompanied global and local climate policy for decades, but the academic sphere did not name it until the end of the 1980s.

With the help of the activist sphere, the concept managed to establish itself in the public space and, especially in the last decade, became an integral part of global and local climate policies. The aim of this work was to define the dominant spheres of climate justice (distributive, intergenerational, procedural and recognition justice) and through their prism to analyze two global policies that have the greatest potential to fulfill the goals of climate justice (the Loss and Damage Fund and the emission allowance system). However, since their current settings do not fully correspond to this, the work presents several recommendations that could contribute to the set goal.

The first analyzed measure of the global climate negotiations is the Loss and Damage fund, which was established by the parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) in 2022. The parameters of its operation were not known at the time of the submission of the work, however, from the trends and data to date, it can be inferred what the biggest challenges will potentially face, and thus determine how they can be prevented. As the past practice of the operation of various climate funds shows, the biggest problem is mobilizing a sufficient amount of funds. Parties to the UNFCCC are tasked with this role by international obligations, but their unenforceability leaves the states of

the Global South in constant uncertainty and frustration. However, a significant complication is also the chaotic, insufficient or completely absent method of data collection, which then makes it impossible to address help to the most vulnerable groups of the population (women, children, ethnic and racial minorities, etc.). However, it is equally important to involve these groups in the process so that their needs and values are taken into account, not only by collecting information, but also by actively participating in decision-making structures.

The second mechanism examined was the emission allowance system (ETS). This market mechanism has been operating in a number of world economies since the 90s of the last century, which speaks for its attractiveness (relative administrative simplicity and political passability) and, to a certain extent, for its success, even though it has been questioned for hypocrisy by part of the academic and activist spheres and the deepening and reproduction of existing inequalities. Among the changes most often called for are an emphasis on accompanying measures (i.e. not relying only on this particular type of policy) and ensuring an adequate redistribution of income (so-called recycling), for example in the form of dividends or subsidies. A number of critical voices are also calling for the abolition of relict mechanisms such as grandfathering, free allowances or offset programs.

None of the analyzed measures is a panacea, and none of them will completely solve the increasingly devastating effects of the climate crisis and deepening climate injustice. However, the architects of these policies did not have, nor could they have, such ambitions. This is precisely why it is essential that the parameters of each of them strive for the greatest possible efficiency, transparency - and justice, that all interested parts of society participate in their formation, and that they are accompanied by adequate measures and policies that together create something that will be actors global politics can be called a real fight against climate change. If the international community wants to preserve the Earth for its descendants at least in the state it is in today, it must step on thin ice: make bold decisions, invest billions and keep your fingers crossed. As one wise American said: “The future is already here, it’s just unevenly distributed“ (William Gibson, n.d.).